

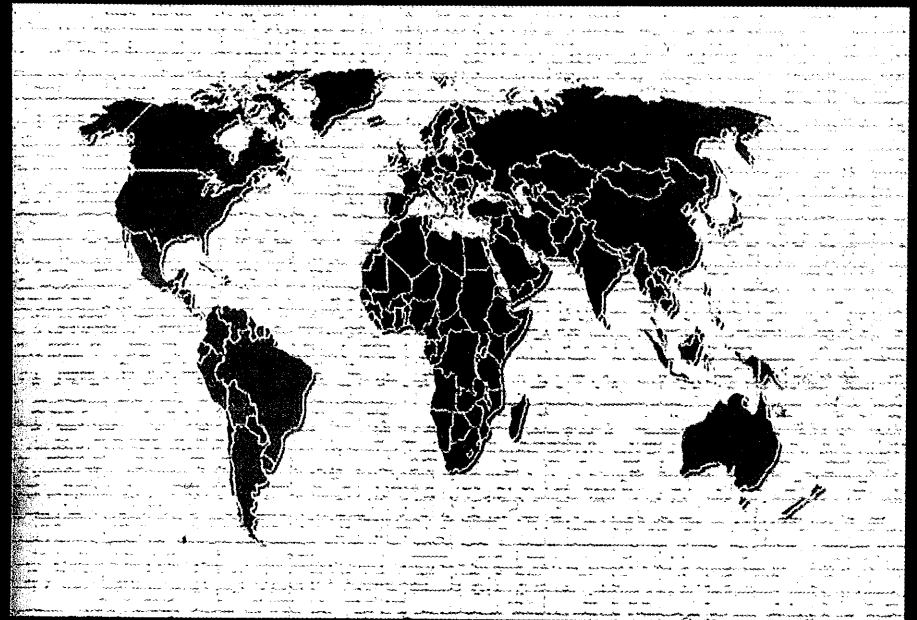
Ці видання ви можете замовити за адресою: 01133, Київ,
бул. Лесі Українки, 36-Б, кв.68 та за тел. 461-90-23

Посібники для журналістів, видані ІМІ

	<p>ІМІ</p> <p>Правове забезпечення професійної діяльності журналістів в Україні</p>	<p>ІМІ</p> <p>Закон України про журналістику</p>	<p>ІМІ</p> <p>ПРЕСА</p>
<p>ІДІ</p> <p>ІДІ Журналіста</p>	<p>ІМІ</p> <p>Журналістське розслідування</p>	<p>ІМІ</p> <p>Інфографія у пресі</p>	<p>ІМІ</p> <p>Репортаж у друкованій пресі</p>
<p>Етбіс</p> <p>Етнічні засади роботи журналіста: західний досвід</p>	<p>ІМІ</p> <p>Техніка репортажу</p>	<p>ІМІ</p> <p>Анкетний Опитувальник ГІД ГАЗЕТЯРА</p>	<p>ІМІ</p> <p>Журналістське розслідування</p>
<p>ІМІ</p> <p>Інтернет в роботі журналіста</p>	<p>Економічна журналістика</p> <p>І. І. Шелест</p>	<p>Міжнародна газетна журналістика</p> <p>Техніка інтерв'ю</p>	<p>Техніка репортажу</p>
<p>ІМІ</p> <p>Преса і влада</p>	<p>Преса і влада</p> <p>Дослідження протистояння 2001</p>	<p>Преса і влада</p> <p>Преса і влада</p>	<p>Преса і влада</p> <p>Преса і влада</p>

ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

ІНСТИТУТ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

2072
T 338

КОНТРОЛЬНИЙ ЛИСТОК СРОКОВ ВОЗВРАТА

Книга должна быть возвращена
не позже указанного здесь срока

Количество предыдущих выдач _____

--	--

ІНСТИТУТ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

**ЗБІРКА НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ, СКЛАДЕНА
З УРАХУВАННЯМ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА ГОЛАНДСЬКОЇ
МЕТОДИК УДОСКОНАЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТІВ**

**Адаптація та доповнення методологічного
матеріалу – колектив ІМІ**

741842

Видання фінансується Міністерством закордонних справ
Республіки Франція та програмою МАТРА Королівства Нідерланди

КІЇВ 2006

ЧИТ. ЗАЛ

Печатка
вузу

Відповідальний сек
приймальної комісії

очникам усі вказівки надсилаються

я вечірнього відділення розпочин
_____ год за адресою _____

лісто

а комісія повідомляє, що на к
_____ 19__

П О В І Д О
(вечірнє, заоч

(назва вишого навчально

* Використайте форму № 08 наказу Міні
РОВО Матеріалів № 499/92

Посібник «Теорія міжнародної журналістики».

Упорядкування, переклади, адаптація та доповнення: Алла Лазарева, Світлана Артеменко, Вікторія Сюмар.

Теоретичний курс розроблено за матеріалами навчальних семінарів та конференцій, у яких брали участь французькі журналісти:

Ален Гіймоль (La Croix), Паскаль Тібо (RFI), Жан-П'єр Водон (ALIBI-TV), Анні Добантон (незалежний дослідник).

Редактор видання: Вікторія Сюмар.

Літературний редактор: Людмила Коломієць.

Комп'ютерна верстка та макетування: Денис Тоїчкін.

Менеджер видання: Наталка Нілова.

Це видання здійснено за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Республіки Франція та Програми соціальних реформувань для Центральної та Східної Європи (програма МАТРА) Міністерства закордонних справ Королівства Нідерланди

Висловлені погляди належать авторам та не обов'язково співпадають з точкою зору програми МАТРА МЗС Королівства Нідерланди

Авторські права застережено. Передрук, множення та розповсюдження без згоди авторського колективу Інституту масової інформації карається законом!

УДК 341:070

ББК 76.01

Т 33

ISBN 966-8684-31-1

ЗМІСТ

1.	Двосторонні міждержавні відносини	5
	<i>українські зовнішньополітичні пріоритети, стратегічні партнери України</i>	7
	<i>візити лідерів держав та їхнє висвітлення в пресі</i>	9
	<i>міждержавні економічні ініціативи та проекти</i>	11
	<i>якість політичного діалогу</i>	11
2.	Геополітика та її вплив на сучасні дипломатичні процеси	13
	<i>однопольярний, біполярний та багатопольярні моделі розвитку світу</i>	14
	<i>традиційні імперіалістичні зони впливу, деколонізація, проблеми постколоніальних країн</i>	16
	<i>іміграційні світові процеси</i>	18
3.	Світова система безпеки	20
	<i>трансатлантичні процеси, різні погляди на подальшу роль НАТО</i>	22
	<i>збройні конфлікти як інструмент міжнародної політики</i>	24
	<i>міжнародні миротворчі контингенти</i>	25
	<i>міжнародні військові угоди</i>	27
	<i>міжнародна ядерна безпека</i>	28
	<i>протидія терористичній діяльності</i>	29
	<i>межі державного суверенітету, еволюція моделі національних держав ...</i>	31
	<i>право на самозахист та право на втручання</i>	33
4.	Міжнародні та міждержавні організації	35
	<i>повноваження й ліміти ООН</i>	35
	<i>Європейський Союз та перспективи українського членства в ньому</i>	39
	<i>континентальні та регіональні організації</i>	44
5.	Міжнародне судочинство	63
	<i>принцип універсальної юрисдикції</i>	63
	<i>Міжнародний кримінальний суд у Гаазі</i>	64
	<i>Європейський суд з прав людини</i>	67
6.	Проблеми міжнародної економіки	70
	<i>Глобалізація економіки та місце України</i>	71
	<i>Міжнародний валютний фонд</i>	74
	<i>світові ринки сировини</i>	76
	<i>політична роль багатонаціональних підприємств</i>	77
	<i>Світова організація торгівлі та сенс членства в ній</i>	78
	<i>статус країни з ринковою економікою</i>	81
	<i>політичне значення прямих іноземних інвестицій</i>	81
7.	Міжнародна екологічна проблематика	82
8.	Висвітлення життя інших країн	84
	<i>вибори в іншій країні</i>	84
	<i>впливові політики світового масштабу</i>	85
	<i>акції протесту за кордоном</i>	86
	<i>зовнішня політика стосовно третіх країн, зовнішньополітичні пріоритети</i>	86

Щоб не казали скептики про наслідки помаранчевої революції, важко заперечити, що з точки зору саме міжнародної журналістики Україну стали краще відстежувати в потужних зарубіжних мас-медіа, а також краще відрізнити на рівні пересічного іноземного читача. Відповідно і в українській пресі розпочався, хоч і повільно, процес усвідомлення своєї держави як елемента світових процесів. Збільшується кількість якісної аналітики про роль і місце України в світі, про адекватні інтересам та потенціалу країни геополітичні орієнтири. Міжнародна тема, що її позиціонували за часів президента Кучми радше як факультативну забаганку автора чи редактора, потроху торує собі дорогу в серйозних виданнях. Зважаючи на досвід інших країн Центральної та Східної Європи, якщо ця тенденція закріпиться в часі, за 5 чи 10 років українська міжнародна журналістика матиме непогані шанси наблизитися до світового стандарту.

Щоб стати справжньою сучасною центральноєвропейською державою – не лише за географічними показниками – Україні не достатньо досягти показників рівня життя таких країн, як Чехія та Польща. Необхідно досягти відповідної громадянської поінформованості суспільства, і не лише стосовно внутрішніх українських проблем.

Реальне засвоєння європейських стандартів відбудеться, коли переважна більшість українців почуватиметься органічною часткою світових та європейських процесів та навчиться бачити події вдома в контексті світових тенденцій. А також – коли в державі сформується, в загальних рисах, внутрішній політичний консенсус щодо того, яку модель розвитку обирати і на партнерство з якими країнами стратегічно орієнтуватися.

Поступовий перехід від українозамкненого до іншого, відкритішого, сприйняття життя може та має забезпечити якісна міжнародна журналістика, себто професійні журналісти-міжнародники. Професійність у міжнародній журналістиці починається з відчуття пропорції.

Що ми маємо на увазі під поняттям «відчуття пропорції»? Насамперед – вміння вірно визначати формат події, що сталася за кордоном, чи має та подія справді міжнародне значення. Такі навички формуються щоденною роботою над собою, над своєю загальною культурою, а саме: звичкою щодня бодай передивлятися заголовки найкращих зарубіжних часописів, в залежності від того, якою іноземною мовою ви володієте. В умовах, коли українська фахова міжнародна журналістика перебуває на стадії становлення, уважне вивчення чужого досвіду набуває неабиякого значення. Це вчить фахово відокремлювати похідне від важливого, симптоматичне від виняткового.

Другою професійною навичкою, що відрізняє фахівця-міжнародника від початківця, є вміння розрізняти реальні рівні встановлених міжнародних відносин. Йдеться про вміння бачити, де лише започатковано контакти, де встановлено живі зв'язки, а де вже напрацьовано сталі відносини. І дипломати, і політики, які є найпоширенішими джерелами інформації на міжнародні теми, часом бувають зацікавлені в тому, щоб дещо перебільшувати ефект власної діяльності. Важливо вміти перевірити реальні наслідки, реальний результат переговорів чи візиту, знайти альтернативну інформацію за темою.

Третій критерій, за яким можна розпізнати зрілого міжнародника, – це, можна так сказати, геополітична культура журналіста, його вміння вірно визначати вектори зовнішніх впливів на Україну, потужність цих впливів, їхні наслідки та складові елементи джерела впливу. Щоденна робота в міжнародному відділі чи на посаді зарубіжного кореспондента автоматично дозволяє вдосконалюватися по всіх зазначених критеріях. Але і студенти, які спеціалізуються на міжнародній журналістиці, можуть потроху напрацьовувати потрібні навички, якщо привчать себе до розумової гімнастики: ставити українські події в контекст світових тенденцій і відповідно – бачити зарубіжні події під кутом імовірних наслідків для України.

1. Двосторонні міждержавні відносини

Аналіз двосторонніх відносин є, мабуть, тим піджанром міжнародної журналістики, який найлегше виписати читабельно. По-перше, в матеріалі автоматично присутній український вектор, що обіцяє певну увагу читача. По-друге, за цим піджанром легше добирати експертів, котрих реально знайти не лише за кордоном, але й в Україні. Для початківців-міжнародників, отже, двосторонні відносини можуть стати найкращим вступом до спеціалізації.

Засадничо французька школа журналістики пропонує аналізувати двосторонні політичні відносини за трьома критеріями: у форматі реалістичного бачення, з урахуванням взаємозалежності двох конкретних країн та в контексті розподілу зон впливу та потужних інтересів у світі.

Реалістичне бачення означає, що журналіст аналізуватиме справжній стан відносин двох країн (чи існують спільні великі економічні проекти, чи існує історичне партнерство і яке, де і в чому співставні держави, якою є дійсна якість відносин між лідерами двох держав тощо). Наприклад, дещо наївними видаються намагання українських журналістів порівнювати Україну та Францію в усьому, що спадає на думку, посилаю-

чись лише на той критерій, що за обсягом території дві країни справді мають подібну площу. Але кількість квадратних кілометрів не може бути аргументом для порівняння в економіці, яка структурована по-різному, не може бути підставою для аналогій щодо функціонування політичних систем, котрі формувалися за принципово різних політичних та історичних умов. Помилка видається очевидною, і поза тим механічне перенесення критерію площі на всю решту критеріїв трапляється в українській журналістиці дуже часто.

Критерій *взаємозалежності* передбачає знову-таки знання історичного контексту розвитку відносин та справжню сутність економічних відносин. Типове недотримання цього критерію спостерігалось, наприклад, в публікаціях на тему новорічної 2006 року газової кризи, пов'язаної з напруженістю в стосунках України та Росії (до речі, не лише в українських ЗМІ). Україну представляли то довічно залежною від російської енергії, то навпаки – державою-шантажисткою з відповідними до того важелями у вигляді нафтогону та газогону на Захід. Публікації, що ставили б проблему в контекст світового досвіду та стану газового ринку світу, брали до уваги потенціал можливого режиму економіки енергії в Україні, можливої оптимізації власних ресурсів, залучення альтернативних джерел енергії та які б прогнозували – компетентно – часові можливі терміни на всі ці нововведення, траплялися дуже нечасто. Компетентний журналіст не зобов'язаний знати всі гарячі теми у нюансах. Але він мусить уміти у стислі терміни знаходити потрібні якісні джерела, їх опрацювати, добирати й співставляти необхідні пояснення фахівців і потому подавати читачу адекватну інформацію.

Критерій *розподілу зон впливів та інтересів* походить із зобов'язання – в ім'я професійної чесності – аналізувати результати у відносинах не лише як наслідок конкретних дій конкретних лідерів країн, хоча, безумовно, високопосадовці грають велику роль у світовій політиці. Цей принцип пропонує брати до уваги вплив третіх, зовнішніх, інтересів, якщо такі існують. Наприклад, всупереч численним публікаціям вітчизняної преси та попри відносну географічну близькість, Україна не може купувати нафту й газ в Ірані – бодай через американський фактор та важливість стосунків з Вашингтоном, а також низку інших аргументів світової політики. Оцінюючи перспективи міждержавних економічних проєктів, принцип розподілу зон впливів та інтересів зобов'язує враховувати фактор міжнародної конкуренції у секторі, стан відповідного ринку сировини в світі тощо.

Українські зовнішньополітичні пріоритети, стратегічні партнери України

У перші роки незалежності стратегічним партнером називалася кожна країна, котру щойно відвідав президент, спочатку – Леонід Кравчук, а потім – Леонід Кучма. Попри очевидну безсистемність державницького підходу, в цьому була певна логіка, оскільки Україна у загальних рисах поставала з колоніального існування і не мала, як і решта постколоніальних країн, подібні періоди самовизначення, потужної інтелектуальної та політичної еліти, здатної згуртувати громадськість довкола спільної зовнішньополітичної цілі. На відміну від країн Прибалтики, де підмосковське поневолення тривало менше часу і де загальна більшість громадян свідомо прагнули дистанції з Москвою та членства в НАТО і Європейському Союзу, Україна на 15 році незалежного існування досі не має консенсусу всередині країни щодо того, який курс обирати.

Відповідно, на цьому етапі державного розвитку очевидною для висвітлення стає *дискусія* у пресі стосовно того, вступати чи ні Україні до НАТО, подавати чи ні заявку до Європейського Союзу. Відповідаючи на такі інформативні приводи, як спроби СДПУ (О) та комуністів організувати референдум щодо членства в НАТО, журналістові важливо уникати механічності. Тобто не обмежуватися тим, що надавати, суто формально, слово всім, хто хоче висловитись і далі розміщувати поряд зібрані висловлювання. Важливо розібратися для себе спочатку, чому ті чи інші сили закликають не вступати до НАТО, в чому політичний та фінансовий інтерес лідерів таких сил, дякуючи якому бізнесу партія забезпечується фінансово... Таким чином, маючи максимум інформації не лише про гравців, але і про глибинний сенс цілої гри, доцільно поставити дискусію в контекст загальних українських реалій та впливів.

Відповідна робота з досьє, з різноманітними джерелами напередодні інтерв'ю допоможе поставити зрілі та суспільно значущі питання, над якими цікаво буде поміркувати і кореспондентові, і читачеві.

Після питань загальної зовнішньополітичної орієнтації другим важливим елементом піджанру двосторонніх відносин є різноманітні ініціативи, політичні або економічні, і відповідна на них реакція. Можна, мабуть, узагальнити, що перші десять років незалежності Україна радше відповідала, вдало та не дуже, на ініціативи чужі, найчастіше російські, оскільки Росія на той час була країною, чиї інтереси були представлені в Україні найкраще. Публікації на теми двосторонніх ініціатив – від започаткування спільних міждержавних комісій, спільних рад міністрів

та інших структур до великих економічних проєктів за державної підтримки – вимагають ретельної перевірки цифр, фактів та аргументації. Журналіст не повинен дозволяти себе використовувати як рупор тих чи інших інтересів, і тому зобов'язаний звіряти інформацію з висновками різних експертів.

Так історично склалося, що становлення автентичного українського політичного бачення – як на рівні політичного класу, так і на рівні суспільної свідомості – відбувається лише нині, через п'ятнадцять років з дня набуття незалежності. Якщо за часів президента Кучми суспільна дискусія на зовнішньополітичні та інші стратегічні теми не заохочувалася, а найважливіша інформація герметично закривалася від суспільства, то за наступного президента Ющенка суспільство само поступово береться здобувати необхідну інформацію та формувати своє бачення. І преса грає в цих процесах українського осмислення власних інтересів надзвичайно важливу роль. Причому не стільки завдяки «добрій волі» нової влади, скільки через те, що внаслідок помаранчевої революції українська суспільна думка якісно змінилася, стала більш зрілою та вимогливою.

Сучасна українська нація (в політичному, а не етнічному, мовному чи навіть загальному культурному сенсі слова) формується, власне, як суб'єкт сукупного політичного інтересу саме в ці часи. Тема політичної української тожсамості є невід'ємною від розуміння тих процесів, що розвиваються через відносини України з іншими державами. Як найефективніше побудувати свою працю журналісту-міжнароднику, щоб відповісти запитам свого часу, бути актуальним й потрапляти в центр інтересів вітчизняної читацької аудиторії?

Порадимо з власного досвіду насичені цікавими подробицями репортажі з різних двосторонніх заходів, оригінальні й гострі інтерв'ю з експертами, аргументовану аналітику щодо перспектив відносин з тією чи іншою державою.

Щодо методики роботи, незалежно від обраного журналістського жанру, студентам-міжнародникам радимо відштовхуватися в роботі з матеріалом від українського політичного та економічного інтересу. Це забезпечить актуальність та суспільну потрібність матеріалу. Цей інтерес варто насамперед усвідомити для себе, працюючи спочатку з публікаціями колег, які вже писали на обрану вами тему, далі – з експертами різного рівня поінформованості та профілю, і лише наприкінці ланцюжка – з чиновниками, котрі ухвалюють рішення державного масштабу.

Наприклад, восени 2005 року Україна мала пропозиції надати у використання газосховища російським або французьким партнером. Від-

повідно в пресі можна було прочитати матеріали, які аргументували на користь одного чи іншого партнера, цитуючи часто лише одного якогось експерта або чиновника. Водночас насправді корисним читачеві був би матеріал, де б порівнювалися економічні наслідки надання газосховищ у оренду обом потенціальним партнерам з точки зору інтересів українських споживачів, розвитку українського газового ринку, диверсифікації джерел постачання енергії в контексті здобуття енергетичної незалежності тощо.

Візити лідерів держав та їхнє висвітлення в пресі

Візити за кордон є однією з самих популярних варіацій теми двосторонніх відносин. На відміну від західних мас-медіа, українські журналісти часто їдуть за кордон з урядовою делегацією і за рахунок делегації, що подекуди впливає на якість матеріалів, що висвітлюють візит. Водночас загальний стандарт якості західної преси (від якого також трапляються відступи, але не часто, радше як виняток) вимагає, щоб редакція проплачувала відрядження свого спеціального кореспондента сама і не потрапляла в залежність від організаторів візиту.

Проте навіть якщо український журналіст, котрий супроводжує делегацію за кордон, знайшов можливість почуватися незалежним у роботі, цього ще не досить, щоб публікації насправді вдалися. Оскільки успіх матеріалів напряму залежить від того, наскільки добре знає кореспондент тему, якій присвячено візит, наскільки мав час підготуватися до поїздки.

☞ *Очевидне правило, підтверджене багаторічною практикою численних колег, засвідчує: якщо ще перед від'їздом журналіст не намітив собі провідні теми, які він планує «покопати», і не почав потрібний пошук інформації ще вдома, насправді незалежне висвітлення подій не вдасться, і замість самостійного аналізу подій читач отримає збірну солянку з поверховим переказом списків зустрічей та підписаних документів.*

На що в першу чергу звертати увагу, готуючись висвітлювати візит українського лідера за кордон?

☞ *Важливо якомога більше дізнатися про саму країну, до якої відбувається візит. Про її політичний та економічний устрій, зовнішньополітичні пререференції, стратегічні галузі економіки, міжнародне політичне та економічне партнерство, роль у своєму регіоні, яку країна реально грає і прагне грати... Вся ця інформація допоможе усвідомити, на чому базується чи може базуватися реальний інтерес до України держави, яку відвідують українські керівники.*

Третій аспект – безпосередній порядок денний візиту, його причина. Цю інформацію необхідно звіряти по кількох джерелах. Відомство, що організує поїздку українських високих чиновників за кордон, завжди презентує свій варіант програми, складений прес-службою. Його можна брати за основу, за бекграунд роботи, але не можна тільки цією інформацією обмежуватись, особливо стосовно реальних перспектив розвитку взаємовигідних відносин.

☞ *Критично важливо розпитати поінформованих експертів, наскільки перспективи співпраці реальні, наскільки вигідні Україні, які виникають ризики під час реалізації запланованих домовленостей тощо. Важливо не перетворитися на рупор делегації, а насправді розібратися в тому, що і як відбулося.*

Четвертий важливий момент роботи, котрим не варто нехтувати – це офіційний повний список української делегації. Якщо ви зможете дізнатися задалегідь, чому він складений саме з цих, а не інших осіб, яку реальну роль люди з супроводу відіграють не лише в переговорах із закордонними партнерами, але й в команді політика, який очолює поїздку, це може допомогти вийти на інші дотичні цікаві теми. Якщо в поїзді беруть участь керівники великих підприємств, а така «економізація політики» все частіше стає елементом сучасної дипломатії, важливо розібратися, чому саме ці керівники запрошені до участі в візиті, який реальний стан справ на їхніх підприємствах, вклад цих підприємств в економіку України, в формування бюджету, яка частка ринку ними перекивається та наскільки вдало.

☞ *Весь фактаж – імена, посади, повні назви, якщо він буде зібраний напередодні від'їзду, може кардинально прислужитися на місці, коли часу обмаль, а протокол забирає у журналістів багато цінних робочих годин.*

З точки зору розуміння процесів світової політики цікаво також аналізувати візити, які не відбулися. Пошук причини, чому проголошений приїзд політика скасовано чи перенесено, часто допомагає краще визначити якість політичного діалогу між країнами, ніж уся сукупність офіційних заяв.

Наприклад, численні інтернет-видання цікаво писали про те, як Михайл Фрадков, російський прем'єр, скасував візит до Києва через газові незгодженості в першій половині грудня 2005. Натомість поїхав до Брюсселю, зокрема жалітися на Київ, після цього складні переговори щодо підвищення цін на російський газ для України, побудову нового газопроводу в обхід України по дну Балтійського моря...

Міждержавні економічні ініціативи та проекти

Ця підтема двосторонніх відносин вимагає доброї поінформованості не лише з економічних, але й з засадничих питань загальної світової геополітики. Наприклад, для написання грамотного матеріалу про побудову Північноєвропейського газопроводу, який Росія спільно з Німеччиною прокладають по дну Балтійського та Північного морів, важливо розбиратися в питаннях розподілу газових родовищ у світі, розуміти відповідну роль цих родовищ у політиці держав, в яких вони розташовані.

Важливо також, бодай у загальних рисах, розумітися в питаннях залежності тих чи інших країн від постачання газу, уявляти, чи мають ці країни можливості диверсифікації газових ресурсів тощо. Подібні теми, навіть якщо йдеться про заяву того чи іншого політика та коментар до неї, потребують системної та ретельної роботи з джерелами, з бекграундом теми. Інакше просте розміщення під спільним заголовком заяв різних осіб з приводу, скажімо, побудови цього чи будь-якого іншого газопроводу не дасть розуміння сутності політичних та економічних процесів, котрі відбуваються.

☞ *Основні правила, які не слід забувати, починаючи працювати над матеріалом про міжнародний економічний проект:*

- *точно перевірте всі можливі елементи базової інформації (чого конкретно стосується проект, його мета, вартість, партнери-виконавці, тривалість);*
- *спробуйте дізнатися, хто є його первинним ініціатором і чому, які інтереси це виявляє;*
- *розпитайте різних експертів про перспективи та ризики проекту, а також про доцільність його започаткування саме з цієї державою: чи існують аналогічні проекти з іншими країнами та чому існують або не існують?*
- *важливо визначити реальний український інтерес (критерії вирішення певної економічної чи суспільної проблеми, створення робочих місць, наскільки оптимальним є український внесок до проекту в грошах та роботі, прибуток для бюджету, реальний вплив українського менеджменту та організаторів проекту на прийняття рішень).*

Якість політичного діалогу

Дуже часто початківці-міжнародники не розпізнають, які саме переговори відбулися і що в перекладі з езопової мови дипломатів на загальнолюдську означають зроблені лідерами заяви.

Насамперед, важливо відрізнити *робочий візит* від *офіційного* та *державного*. *Робочий візит* найчастіше відбувається з ініціативи сторони, що при-

була в іншу країну. Цей тип візиту передбачає різні консультації, інколи – парафування певних документів, можливо – підписання галузевих економічних угод, але ніколи – зустріч лідерів держав для підписання засадничих двосторонніх документів на кшталт рамкового «Договору про дружбу та двосторонню співпрацю», який є ніби своєрідною конституцією відносин двох країн.

До речі, про рамкові договори. Їхня наявність або відсутність є важливим критерієм розуміння стану двосторонніх відносин. Оскільки Україна набула незалежності лише в 1991 році, важливо знати дату не лише підписання такої рамкової угоди із країною, котра вас цікавить, але й дати ратифікації документа у відповідних двох парламентах – українському та партнерському. В українському контексті договір про дружбу й співробітництво фактично означає визнання українського незалежного державного існування з боку тієї чи іншої держави. Тому дата остаточного підписання договору фактично відповідає моментові реального визнання України окремим гравцем на міжнародній сцені, означає також визнання українського суверенітету й недоторканості кордонів. З Росією переговори про таку угоду йшли не один рік і саме через пункт про цілісність території та про кордони, бо фактор Криму є і буде тією больовою точкою, на яку так любить натискати частина російських радикальних політиків.

Ратифікації угод є часто показовішими, ніж їхнє ухвалення. Оскільки підписи керівників держав під документом є лише політичною декларацією про наміри, коли ж саме ратифікації ставлять договір до дії. У перші роки незалежності українські лідери полюбляли підписувати під зовнішнім тиском ті чи інші документи, але потому їх провалювати на ратифікації (наприклад, угода з Росією про правонаступництво колишнього Радянського Союзу по активах та боргах (так званий нульовий варіант) була підписана президентами Борисом Єльциним та Леонідом Кравчуком ще в 1994 році, але Україна її не ратифікувала й у 2006, а в 1997 видала навіть спеціальну парламентську постанову, за якою ця угода може бути ратифікована лише після передання Україні певних колишніх радянських приміщень за кордоном, на що Росія не погоджується; документ, отже, не працює і дає підстави Україні в 2006 знову ставити на обговорення питання радянської власності). До таких зовні технічних, а насправді показових деталей двосторонніх відносин варто ставитися дуже уважно.

Офіційні візити, як правило, узгоджуються упродовж кількох місяців, їх планують та оголошують заздалегідь. Робочі ж візити можуть виникати

раптово, у відповідь на якусь нову ситуацію, яку варто обговорити. Якщо під час офіційного візиту так і не було підписано рамкового документу, про який йшлося перед тим, то це ознака проблем, що виникли у відносинах держав, як би оптимістично не висловлювалися прес-аташе та дипломати. Якщо ж робочий візит не увінчався підписанням жодних документів, то це нормальна практика, і треба бачити лише, заради чого цей візит відбувся і чи досяг мети.

Державний візит – найвищий за дипломатичним статусом, він здійснюється виключно лідером держави на запрошення іншого лідера держави. Цей тип візиту відбиває насамперед зовнішній, презентаційний формат відносин, часто завершує підписання складних угод, які довго обговорювалися та узгоджувалися перед тим.

Стан договірної бази відносин (або кількість підписаних та ратифікованих двосторонніх документів) – тема окремої детальної розмови. Загальна порада – перед тим, як представляти за позитив підписання нового документу, спробуйте максимально дізнатися, які нові можливості це відкриває, які проблеми вирішує, чи довго обговорювався документ на етапі дипломатичних консультацій, що його гальмувало. Проте кількість угод – це ще не якість політичних відносин. Якість діалогу визначається не стільки за кількістю заявок на проекти – політичні та економічні, – скільки реально працюючими проектами: реально вкладеними інвестиціями, введеним в дію виробництвом тощо.

Загалом щоб адекватно оцінити успіх чи неуспіх різних ініціатив на двосторонньому рівні, важливо уважно вивчити весь контекст відносин, визначити для себе та перевірити з експертами стратегічні інтереси України в цій державі і далі співставити, наскільки ця нова ініціатива потрапляє в коло перших пріоритетів.

2. Геополітика та її вплив на сучасні дипломатичні процеси

Знання основ геополітики, або розташування сил між різними за потужністю державними та регіональними силами, абсолютно необхідні, щоб опанувати міжнародну спеціалізацію в журналістиці. Щоб вільно володіти темою, варто регулярно читати спеціалізовану літературу, як періодичну, так і дослідницьку, а також не залишати поза увагою публікації колег на теми геополітики в якісній українській та зарубіжній пресі.

Геополітика, формуючи провідні тенденції світового розвитку, зводить воедино елементи минулого, сучасного та майбутнього. Вона визначає провідні вектори, за якими розвиватимуться і світ у цілому, і окремі регі-

они чи держави. Відповідно журналіст-міжнародник має вірно визначити не лише роль і місце України в світових процесах, але й роль інших країн чи наддержавних формувань, котрі впливають на події в Україні та на українську зовнішню політику.

У певному розумінні, весь світовий розвиток – це історія протистояння сил, історія тиску сильнішого на слабшого. Потужність та вплив найсильніших держав світу упродовж століть визначають характер міжнародних відносин в цілому. Сьогодні епіцентрами геополітики в світі є Сполучені Штати Америки, Росія, Європейський Союз, Китай, можливо, за кілька десятиліть років таким епіцентром також стане Індія та якась форма організації арабського світу. Регіональні та світові ініціативи цих епіцентрів завжди мають той чи інший вплив на українську дипломатію – або у форматі зустрічних ініціатив, або у форматі відповідей на ініціативи чужі.

Зрозуміти, а не накопичувати за принципом складносурядності факт за фактом і висловлювання за висловлюванням – ось провідний метод роботи над публікаціями, в котрих так чи інакше порушуються питання геополітики. Спочатку зрозумійте ситуацію для себе, потім сідайте писати матеріал.

Однополярний, біполярний та багатополарні моделі розвитку світу

Тема еволюції світу від біполярної системи часів холодної війни (протистояння Радянський Союз спільно з соціалістичним табором проти Сполучених Штатів Америки з їхніми трансатлантичними союзниками) до багатополарної чи однополярної – радше прерогатива зрілих аналітиків. Щоб написати цікавий матеріал на таку глобальну тему, повідомити читачам щось справді нове, не рефератного рівня, треба і тривалий час системно відстежувати тему, і мати гарні контакти з-поміж експертів-аналітиків, і, врешті, вправно володіти навичками аналітичних жанрів.

Проте ніхто не забороняє журналістам-початківцям опанувати тему – для початку системно опрацьовуючи цікаві роботи колег. Геополітична аналітика є досить специфічним піджанром журналістики, що має особливу методику застосування. Вона полягає в постійному співставленні політичних та економічних ситуацій, у яких перебували певні країни якийсь визначений час тому та в яких вони перебувають нині – з метою визначити динаміку розвитку відносин та спробувати спрогнозувати подальші тенденції.

Журналістські статті на геополітичні теми не є наукоподібними, довгими міркуваннями чи сумішшю різноманітних наукових теорій. У журналістському застосуванні геополітика – це щоденна, мінлива політична практика та її кваліфікований аналіз. Це визначення того розкладу сил,

що формується та постійно змінюється в світі, подібно до того, як безкінця змінюються внутрішньополітичні розклади, наприклад, у національних парламентах. Геополітичні процеси є рухливими, тактичні партнерства, котрі започатковуються для вирішення тих чи інших питань, не часто бувають тривалими, тому не варто в кожній публікації прагнути глобальності – дбайте, як на фото, про точність відтворення конкретної картинки на відповідний час.

Загалом, західні історики та політологи сходяться на тому, що біполярна система протистояння за віссю «Москва – Вашингтон» вичерпалася не з падінням Берлінської стіни, а набагато раніше – у 70-х роках, коли почав набирати реальної економічної потужності, а за нею і політичного впливу Китай. КНР запровадила і з того часу всіяко посилювала власну гру, відмінну від російської та західної. Пізніше про свою окрему лінію у світовій політиці заявила Японія, постійно поширюючи та підсилюючи вплив на країни Південної Азії та Океанії.

Отже, нинішній світ початку XXI століття – багатополарний. З очевидним центром впливу в Вашингтоні, іншим, близьким до американського за вектором, але відмінним, – у Брюсселі, третім – у Пекіні, четвертим – у Токіо, п'ятим – у Москві, котра докладає максимум зусиль, щоб не втратити вплив... Деякі, здебільшого російські, дослідники кажуть про загрозу однополярного світу з єдиним центром впливу в Вашингтоні, не врівноваженому нічим та ніким. Таке бачення також має право на існування, на своє висвітлення в пресі та на свою дискусію фахівців.

Мабуть, найкраще починати писати на теми однополярного та багатополарного світу з жанру інтерв'ю з політологами, географами, економістами, істориками, соціологами, демографами, чиї пояснення можуть дати цікаву нову інформацію про експансію впливу тих чи інших держав або груп держав. Такі вузько тематичні інтерв'ю дозволяють журналістові ставити актуальні для читачів питання та водночас прояснювати їх для себе. Доки не накопичиться власна критична маса знань, вартих аналітичних узагальнень.

☞ *Приклад імовірних тем для інтерв'ю з експертами про перерозподіл зон впливів, що здійснюються у планетарному масштабі та стосуються України:*

- *Відцентрові та доцентрові процеси в Росії та в Європейському Союзі, перспективи і місце України в цих процесах,*
- *Експансія американського, західноєвропейського, російського, китайського способів ведення економіки та політики, зіткнення інтересів Росії, США, Євросоюзу, Китаю на ринках інших країн (зокрема на українському ринку)*

- Роль так званих «середніх світових потужностей» в стримуванні впливів наддержав
- Розподіл світових фінансів через ринки нафти й газу з-поміж демократичних (Британія, Норвегія) та тоталітарних країн світу

Традиційні імперіалістичні зони впливу, деколонізація, проблеми постколоніальних країн

Ця вельми делікатна, але надзвичайно важлива для розуміння міжнародних процесів тема нечасто висвітлюється вітчизняною пресою глибоко та зважено. Причини очевидні: для України тема колоніалізації, відносин з колишньою метрополією, тобто з Москвою, є не лише болючою, але й постійно актуальною: через велику кількість нерозв'язаних проблем у двосторонніх відносинах (кордони, власність, Чорноморський флот, енергетична залежність тощо).

З цієї точки зору цікавий досвід інших країн. І тих, що були колись потужними метрополіями, на кшталт Португалії чи Франції, але які системно втрачають свій домінуючий вплив у світі. І тих, які були колонізовані, а нині намагаються побудувати незалежне життя, як переважна більшість країн Латинської Америки, колишні республіки Югославії, Індія, велика кількість африканських країн тощо... Порівнювати слід дуже обережно – лише на рівні загальних тенденцій, бо кожна країна має свою унікальну історію, а також свою унікальну сукупність економічних, сировинних, історичних, культурних, географічних та інших факторів.

Але загальні тенденції існують і мають спільні системні прояви на різних континентах.

По-перше, варто відзначити еволюцію відносин між колишніми метрополіями та країнами, які обрали незалежний шлях розвитку. Крім виняткової ситуації з Коморськими островами, котрі в 1998 році попросилися назад, під протекторат Франції (до речі, безуспішно), загалом усі держави, що відокремилися від великих імперій, прагнуть збільшення дистанції з колишньою метрополією. Не всім вдається зменшувати цю постколоніальну залежність, бо, знову ж таки на рівні стабільної загальної тенденції, усі колишні потужні імперії намагаються не випускати з-під власної зони впливу колишні колонії, будь-що зберігати на звично підпорядкованих землях власну політичну та економічну присутність, а також всіляко заохочувати економічну залежність від себе тощо. Ця тенденція притаманна Французькій державі по відношенню до африканських країн з потужними сировинними ресурсами (як, наприклад, багатий нафтовими родовищами Алжир), вона ж характерна для британців у ставленні

до Індії. Вона ж помітна у російських прагненнях – використовуючи газ та нафту як інструмент політичного впливу та тиску, більше прив'язати до себе колишні радянські республіки.

Як писати на такі непрості теми, пов'язані з колоніальною політикою? Без фатальної приреченості, уважно вивчаючи досвід інших країн, який може підказати цікаві політичні та економічні рішення до громадського обговорення.

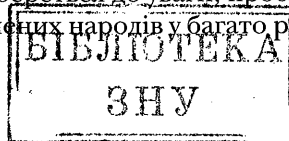
Наприклад, якщо брати до уваги французький досвід, навіть побіжно виникають декілька цікавих тем, що дозволяють зробити цікаві, завжди дуже обережні, порівняння.

Перша – це ставлення до факту колонізації та до її наслідків. Попри двісті років існування демократичного укладу на території материкової Франції, сам процес усвідомлення всього того, що відбулося довкола поневолення інших народів, проходить дуже болісно й конфліктно, з бурхливими дискусіями та ... спробами законодавчо приборкати історію.

10 травня 2001 року французький парламент ухвалив спеціальний закон, що визнає рабство, і зокрема поневолення чорної раси, як злочин проти людства. Закон цей зазнає регулярної критики в пресі через те, що засуджує лише впокорення чорної раси білою і нічого не каже про міжафриканське рабство, поневолення арабами чорних африканців тощо. Попри суспільну дискусію на цю тему, яка не припиняється з десятків років (включно з тими роками, коли було напрацьовано законопроект і коли він проходив парламентські читання в обох палатах, у Сенаті та в Національних Зборах), починаючи з 2006 року, 10 травня стало на французькій землі Днем увічнення та засудження рабства.

Проте незгодні з такою постановкою питання політичні та суспільні сили ініціювали інший закон – про «роль французької присутності» на колонізованих раніше територіях. Закон цей, загалом ухвалений після закінчення війни з Алжиром, у грудні 2005 здобув дуже контрверсійну поправку, яка зобов'язує вчителів історії подавати французьку присутність у колоніях як позитивний факт. Реакція викладацької спільноти, правозахисних структур не забарилася. Довелось втручатися президенту Жаку Шираку та просити депутатів призупинити дію поправки.

Ці два приклади наведені для того, щоб показати, що навіть у сталих демократіях з потужними правозахисними традиціями немає загальнонаціонального консенсусу з питання імперіалістичного минулого. Відповідно, у Московській імперії, де традиційно правозахисний критерій не дуже береться до уваги, проблем із усвідомленням своєї ролі в долях поневолених народів у багато разів більше. Московська імперія будувалася

741842

за іншим механізмом, ніж Британська чи Французька, і власне принцип державного функціонування Росії також принципово відрізняється від британського чи французького. Тому прямі паралелі були б недоречними. Але загальні порівняння є цікавими – вони дозволяють зрозуміти, що в Москві знадобиться ще, мабуть, дуже багато часу, щоб починати ухвалювати закони, що засудять, скажімо, депортації цілих народів або Голодомор. На колективному рівні ця робота з усвідомлення історії не відбулася, політичні кола її не заохочують. А от аргументи про позитивну роль колонізаторів доводиться чути часто, не лише від французів, але й від прибічників москвоцентричної моделі розвитку.

Ще один цікавий критерій порівняння – це роль реальних особистих відносин лідерів країн по лінії «колишні колонія та метрополія». Французький приклад засвідчує, що Париж завжди дбав про те, щоб мати у стратегічно цікавих колишніх колоніях державних керівників, з якими реально знаходити спільну мову. Навіть якщо задля збереження цієї спільної мови доведеться закривати очі на не до кінця демократичну поведінку таких лідерів щодо власного народу. Публічно – на рівні провідних масмедіа та дослідників – цей факт найновішої політики почали визнавати не більше, ніж 10-20 років тому. Москва, відповідно, у ставленні до своїх колишніх колоній загалом і до України зокрема не є оригінальною. Росія це не виправдовує, але дозволяє Україні вірно зрозуміти рамковий розклад сил, щоб обирати вірну стратегію переговорів з північним сусідом.

Концепція «франкофонної Африки», яку активно підтримує та заохочує Париж на різних рівнях, багато в чому співставна з московською стратегією «підтримки російськомовного населення» в колишніх радянських республіках... Такий список можливих тем до публікацій не важко продовжити, будуючи паралелі з іншими світовими імперіями. При цьому важливо пам'ятати засадничий принцип: уникати прямих паралелей, не вдаватися до механічного перенесення ознак однієї міждержавної ситуації на іншу, подібну за загальною схемою, але обов'язково унікальною за виявленнями.

Іміграційні світові процеси

Іміграційна тематика важлива для українських часописів з двох причин. По-перше, Україна є державою, до якої щороку прибувають імігранти, на постійне або тимчасове проживання. Більшість з них прямує на Захід, але не можуть подолати кордон із Європейським Союзом, який нині посилено охороняється з часів, коли Польща, Словаччина, Угорщина увійшли до Європейського Союзу, а Румунію офіційно визнано канди-

датом до ЄС. Певна частина – це здебільшого уродженці закавказьких та середньо азійських республік – їдуть жити цілеспрямовано до України. Їхнє облаштування, інтеграція до українського суспільства, документи та право на помешкання, право на запит громадянства чи на статус біженця є важливими темами, які варто системно висвітлювати.

По-друге, Україна є державою, звідки виїждять на заробітки за кордон мільйони громадян, котрі опиняються потім переважно в країнах Західної Європи та Північної Америки. Ще частина громадян виїждить на постійне проживання за кордон. За неофіційними даними, кожний десятий «чорний» долар, витрачений в Україні, знаходить від так званих «остарбайтерів», або простіше заробітчан, котрі працюють за кордоном та фінансово підтримують звідти рідних. Тема цієї четвертої іміграційної хвилі з України теж завжди цікава читачу, бо кожен має за кордоном друзів або родичів.

Третім, глобальним, аспектом теми є процеси світової міграції як такі, що, за загальним принципом, спрямовані з бідніших держав до багатших та пов'язані зі світовим принципом розподілу багатства. Більшість нелегалів, котрих щоденно виявляє та депортує поліція західних країн, кажуть про відсутність перспектив у своїх рідних країнах, звідки вони поїхали, про високе безробіття та неможливість прогодувати родину, забезпечити гідне майбутнє дітям... Попри нові жорсткі закони та суворий контроль з боку Європейського Союзу та США, ця економічна іміграція з Півдня та зі Сходу на Північ не припиняється, а з африканських країн, де не вщухають громадянські війни і де рівень життя дуже низький, навпаки, збільшується.

На рівні боротьби з наслідками західноєвропейські країни посилюють поліцейську кооперацію з виявленням та депортації нелегалів. Системно і вже не перший рік працює франко-іспанський план боротьби з африканською іміграцією, який передбачає не лише висилку нелегалів додому, але й співпрацю з урядами таких країн, як Марокко та Алжир, котрим надаються кредити та допомога на облаштування найбідніших прошарків населення.

Ефективна допомога малорозвиненим країнам на рівні цілої міжнародної спільноти була б реальною боротьбою з причинами економічної іміграції. Створення робочих місць, припинення братовбивчих війн, започаткування систем соціальної допомоги, відкриття навчальних закладів, інвестиції та контроль за їхнім засвоєнням – всі ці напрямки потребують вияву колективної політичної волі щонайменше на рівні розвинених країн.

Але таке усвідомлення проблеми ще не відбулося. Державний політичний егоїзм або індивідуальний підприємницький егоїзм беруть гору над розумінням загальнопланетарної взаємозалежності. Тому політики та підприємці заможних держав знаходять спільну мову з корумпованими лідерами проблемних країн, звідки тікають люди, реалізуючи конкретні інтереси та не намагаючись змінити внутрішню ситуацію в таких країнах.

Україна, зважаючи на її географічне положення, потенційно могла б стати державою, котра генерує відповідне обмірковування проблеми та пошук рішення. На нашу думку, з дипломатичної точки зору, подібні ініціативи Києва могли б бути підтримані у світі, якби на забезпечення такої роботи була б політична воля українських політиків.

Ще один, з журналістської точки зору, цікавий аспект імміграційної тематики – це боротьба таких структур, як Інтерпол, Європол та Євроюст (механізми поліцейської співпраці в рамках ЄС, обидві штаб-квартири в Гаазі) проти злочинних мереж по завезенню нелегалів на Захід. У грудні 2005 року спільні дії французької, британської, італійської поліції з виявлення мафіозних посередників, котрі завозили людей з Ірану, Іраку, Пакистану, Сомалі, Ефіопії, виявились ефективними та започаткували добрий прецедент такої міжнародної співпраці. Українські журналісти можуть, за бажання, акредитуватися при прес-центрах цих структур, або налагодити робочі стосунки безпосередньо з їхніми штаб-квартирами, щоб мати відповідну інформацію для висвітлення та аналізу.

3. Світова система безпеки

Тема світової системи безпеки почала системно висвітлюватися в українській пресі за часів Михайла Горбачова. Тоді щойно розвалився Варшавський договір, не стало Великої Берлінської стіни і офіційно припинилася холодна війна. З набуття незалежності Україна почала шукати власне місце в світовій системі безпеки та опановувати правила гри, які сформовані в цій сфері світової політики.

Статус нейтральної позаблокової країни, який проголосив президент Леонід Кравчук у 1991 році, посилаючись на приклад Швейцарії, виглядав привабливо, але зовсім не реалістично, враховуючи бодай той факт, що Україна геть не має фінансових ресурсів, адекватних швейцарським, як немає й відповідного пройденого історичного шляху. Курс на вступ до НАТО почав озвучуватися та торувати собі дорогу з приходом до зовнішньополітичного відомства міністра Бориса Тарасюка – спочатку в складі уряду прем'єра Віктора Ющенка в 1999 році, а пізніше – вже після помаранчевої революції.

Така позиція Києва видається більш зрілою, оскільки Україні, згідно з логікою сучасного міжнародного процесу, очевидно не вдасться найближчим часом опинитися поза розподілом зон впливів між Росією та Заходом. І якщо в боротьбі інтересів між Москвою та Вашингтоном + Брюсселем Київ не зможе заручитися надійним партнерством із західними країнами, його неминуче знову втягне до своєї зони впливу Росія, котра має такі потужні механізми експансії, як газ та нафта. Щоб не розчинитися у власному минулому, або в зоні впливу Московської імперії, Україні необхідно заручитися реальною кооперацією з іншим полюсом світового впливу – трансатлантичним, принаймні на найближчі кілька десятків років. Такий висновок української дипломатії, багато разів озвучений за часів міністра Тарасюка, може підтримуватися або критикуватися вітчизняною пресою та громадськістю, але важко заперечити, що нині йдеться принаймні про усвідомлену державну політику в питаннях безпеки.

Починаючи з 2005 журналістам простіше працювати по темі безпеки, оскільки нарешті визначено напрямок, за яким рухається держава. Отже, можлива вся палітра жанрів – від аналітики до інформаційних повідомлень про позицію тієї чи іншої сили стосовно обраною Україною курсу.

Щодо бекграунда для поглиблення власного розуміння місця України в світовій системі безпеки, можемо порекомендувати журнал «Національна безпека і оборона» (видає Центр ім. Разумкова), який виходить друком з 2001 року.

Крім української ролі в системі безпеки в світі, серйозному якісному часопису потрібні публікації про світові процеси в цій царині. Наприклад, аналіз конфліктних відносин на Африканському континенті, де перетинаються зони впливу усіх великих держав світу та розміщуються потужні ресурси корисних копалин (нафти, газу, золота, срібла, діамантів, міді, цинку, рідкісних металів тощо), цілком вартий уваги для глобального розуміння подій довкола великих ринків сировини. Розуміння суті конфлікту на Близькому Сході дозволяє бачити причини багатьох провідних сучасних тенденцій, і зокрема посилення ісламського радикалізму та тероризму. Врешті решт, уміння аналізувати спроби, вдалі та невдалі, встановити мир у зонах тривалих міжнародних конфліктів допомагає бачити розвиток світової дипломатичної думки, усвідомлювати межі застосування міжнародного впливу та межі можливого у міжнародній кооперації в царині безпеки загалом.

Ще один аспект безпеки – енергетичний, що виокремлюються як незалежний напрямок роботи на рівні Європейського Союзу та багатьох

впливових країн світу. Січневій конфлікт 2006 року довкола цін на газ між Україною та Росією поставив це питання на порядок денний цілої світової політики, і Україна одна з перших зацікавлена в якісному аналізі ситуації та пошуку ефективних рішень.

Трансатлантичні процеси, різні погляди на подальшу роль НАТО

Північно-Атлантичний блок був заснований у 1949 році у Вашингтоні 12-ма західними країнами (США, Канада, Бельгія, Данія, Італія, Франція, Португалія, Нідерланди, Велика Британія, Люксембург, Ісландія, Португалія). По суті, заснування НАТО відповідало на три провідні питання повоєнного західного життя:

- стримування радянської експансії на політичному та ідеологічному рівнях;
- організація колективної системи безпеки й оборони, яка б врівноважила створення так званого соціалістичного табору довкола СРСР;
- запровадження міжатлантичного різнопланового партнерства між капіталістичними західноєвропейськими та північноамериканськими країнами.

Угоді про заснування НАТО передували Брюссельський договір від 1948 року між Бельгією, Люксембургом, Нідерландами, Великою Британією та Францією про спільну протидію на випадок зовнішньої (читай радянської) військової загрози.

Пізніше, в 1952 році, до НАТО приєдналися Туреччина та Греція, в 1955 році – Федеративна Республіка Німеччина, а в 1982 році членом НАТО також стала Іспанія.

Після падіння СРСР НАТО запровадила з колишніми радянськими республіками програму співробітництва «Партнерство заради миру», в якій Україна взяла участь однією з перших – в 1997 році (хартія партнерства Україна-НАТО). У 1999 першими з колишніх соціалістичних країн вступили до НАТО Польща, Чехія та Угорщина. У 2002 на Празькому самміті організації до її лав вступили Латвія, Литва, Естонія, Румунія, Болгарія, Словаччина та Словенія, які набули повноцінного членства в 2004 році.

Станом на 2006 рік у офіційних кандидатах перебувають Албанія, Хорватія та Македонія. Офіційний Київ чітко поставив питання про можливе членство в НАТО під час помаранчевої революції. Відтоді міністерства закордонних справ та оборони кажуть про імовірний термін вступу в 2008 році.

Штаб-квартира НАТО знаходиться в Брюсселі. Зasadниче завдання НАТО – захищати свободу та безпеку своїх членів політичними та вій-

ськовими методами. Для України, отже, членство в НАТО означало б, зокрема, що недоторканість її кордонів та цілісність території гарантуватиме альянс, а не лише вона сама – для послаблення кримської карти в діалозі з Росією це був би, за оцінками прозахідних українських дипломатів, не зайвий фактор.

Щодо майбутнього членства України в НАТО існують два центри незгоди – в Москві та в самій Україні. На рівні офіційних заяв високих посадовців Росія часто зазначає, що не має заперечень щодо вступу незалежної держави Україна до альянсу. Попри те, поміж рядками та неофіційно Москва всіляко намагається ускладнити процес для України, називаючи своєю державу «своєю прикордонною територією». Чимало російських експертів, опозиційних до курсу Кремля, а також західних політологів можуть цікаво свідчити та коментувати реальну позицію лідерів російської держави щодо українського вступу до НАТО. З-поміж них – колишній радник президента Андрій Іларіонов (Москва), Александр Рар – директор проекту Росія/СНД у Фонді Кербера (Берлін), Даніель Бовуа (паризький університет Сорбонна) та інші.

Щодо внутрішньодержавних перешкод, опонентами вступу до НАТО є Соціал-демократична об'єднана партія Нестора Шуфрича та Віктора Медведчука, Прогресивно-соціалістична партія Наталії Вітренко, Комуністична партія Петра Симоненка, частково – Соціалістична партія Олександра Мороза, певною мірою – Партія Регіонів України Віктора Януковича. Почасти ці політики спираються на консервативний, літній електорат зі Сходу України, почасти – на власне політичне й фінансове співробітництво з Росією. Станом на липень 2006 року ситуація зі вступом до альянсу ускладнилася також настроями населення, які змінилися не на користь приєднання до блоку. Якщо під час помаранчевої революції прибічників вступу до Північноатлантичного блоку було приблизно 40% (середня складова різних опитувань, здійснених на той час), то через півтора року цифра зменшилася до 25%.

Які теми є очевидно цікавими для українських часописів стосовно НАТО?

☞ Цікавим є все, що стосується конкретних українських перспектив (переговори та вимоги щодо членства, виконання контракту на виготовлення літаків «Антонов», позиції країн-членів НАТО щодо вступу України, перипетії довкола імовірного референдуму по НАТО всередині країни, реалізація спільних маневрів, відповідна реформа української армії тощо).

Другим рівнем, розрахованим на більш підготовленого читача, можуть бути матеріали про процеси в самому НАТО (наслідки розширення організації, можлива реформа альянсу, на якій наполягають німці, діяльність миротворчих контингентів НАТО в Афганістані, Боснії та Герцеговині, Косово, Македонії, корекція стратегії НАТО після припинення холодної війни, сутність нинішніх стосунків НАТО з Росією, з мусульманським світом, відносини НАТО з Західноєвропейським Союзом, з миротворчим контингентом ООН, миротворчими силами Європейського Союзу тощо).

Одним із очевидних джерел інформації про НАТО є сайт альянсу, де за наступною адресою можна знайти велику кількість інформації українською мовою: <http://www.nato.int/docu/other/ukr/ukraine.htm>

В Україні працює також **представництво НАТО** за адресою:

Київ, вул. Мельникова, 36/1, телефони (380-44) 482-06-16, (380-44) 482-06-17.

Збройні конфлікти як інструмент міжнародної політики

Ще в XVII столітті Хоббс запропонував бачення міжнародних відносин через призму конфліктів. Пізніше світова дипломатична думка зійшлася на тому, що оцінювати стан міжнародних відносин варто щонайменше за двома вимірами – по лінії конфліктів та по лінії кооперації. Для якості аналізу було б надмірним спрощенням протиставляти ці два вектори аналізу (такий підхід, можливо, навіть несвідомий, часто можна спостерігати в українській пресі). Насправді в міжнародному житті конфлікт, як і кооперація або співпраця, є завжди присутнім у тій чи іншій мірі, без ексклюзивного прояву лише конфлікту інтересів або лише співпадіння інтересів. Навіть у найвигіднішій міждержавній співпраці завжди є елементи певного суперництва. Водночас у кожному конфлікті закладено можливість виходу з кризових відносин на кооперацію. Підтвердження тому – ціла історія становлення ЄС, різноманітні комерційні конфлікти між Францією та Сполученими Штатами, які є політичними союзниками з довгих півтори сотні років тощо.

Збройні конфлікти як інструмент міжнародної політики існують стільки, скільки існує людство. Найновіша історія не є винятком. Попри весь прогрес, якого досягло людство, найкривавіші та наймасштабніші збройні конфлікти відбулися в останні сто років. Крім двох світових воєн та застосування ядерної зброї, в останні кілька десятиріч років здебільшого в країнах третього світу не вщухають численні регіональні, місцеві та внутрішні міжетнічні збройні конфлікти.

Чи варто висвітлювати всі ці війни українській пресі, і якщо так, то як саме? Можливі щонайменше три методологічні підходи:

- матеріал про збройний конфлікт для ілюстрації стратегії тієї чи іншої світової або політичної сили, забезпечення тих чи інших інтересів, як свідчення стану речей в тій чи іншій частині світу;
- аналіз причин цього конфлікту;
- прогноз відновлення миру.

Перший метод дозволяє виписати основні ознаки поведінки тих чи інших гравців на міжнародному полі, показати притаманні тому чи іншому режиму методи забезпечення власних інтересів. Як забезпечено владу, якими інституціями, який реальний вплив цих інституцій в певних конфліктуючих країнах – все це може бути цікаво читачеві за умови фахового викладу.

Другий метод спонукає до співпраці з соціологами та політологами, щоб описати рушії конфлікту, визначити його коріння, глибину, тривалість. Тут можуть виявитися цікавими портрети сильних особистостей у конфлікті, визначення їхньої ролі, інтересів, що вплинули на хід історії. Такий персоналізований підхід, через портретні замальовки конкретних харизматичних осіб, може зробити складний текст читабельним.

Третій метод дозволяє порушити тему ефективності (і, можливо, обмеженості) миротворчих зусиль у регіоні, політичних чи збройних, а також визначає умови та перспективи відновлення миру, дозволяє розповісти, як працюють мирні угоди, в чому їхня сутність та механізм дії. Якщо миру досягнуто, цікаво дізнатися й розповісти, хто на політичному, дипломатичному рівні домігся мирної угоди, вплив яких інших держав відбувся?

За висвітлення будь-яких збройних конфліктів паралельно виникають дві великі дотичні теми: відповідальність військових та інших злочинців перед законом та тема біженців, які з'являються за кожної війни. Репортажі з таборів біженців, попри свою очевидну подібність, завжди набирають рекордну кількість читачів. Життя, смерть, зламані долі, безвихідь, сильні відчуття – всі ці елементи гарантують увагу аудиторії будь-яких часописів.

Міжнародні миротворчі контингенти

Міжнародні миротворчі контингенти, або «блакитні шоломи», можуть надсилатися до зон збройних конфліктів лише за офіційного рішення однієї з міжнародних організацій. Згідно з Хартією ООН, Рада Безпеки ООН має право запроваджувати колективні дії за участю різних держав

задля відновлення миру в охопленому війною регіоні. Перша в історії миротворча місія під егідою ООН була створена в 1948 році та розміщена на Близькому Сході. Вона досі перебуває на місці, в зоні конфлікту. Пізніше, в 1992 році, ООН сформувала спеціальний Департамент з питань миротворчих операцій.

Західна преса багато критикує близькосхідну місію через те, що поле її діяльності обмежене, що миротворці не мають права застосовувати зброю, коли на очах миротворчого контингенту розстрілюють людей і можуть діяти тільки мирними посередницькими засобами, що часто не є достатнім, аби захистити людське життя. Але загалом, миротворчі місії ООН часто мають позитивний вплив на розвиток подій. Наприклад, у Сальвадорі та Мозамбіку за участі ООН мир насправді було відновлено, у Камбоджі «блакитні шоломи» організували перші демократичні вибори, гарантуючи безпеку волевиявлення громадян.

31 грудня 2005 закінчила роботу місія ООН у Сьєрра-Леоне, яка також вважається успішною. Громадянська війна в цій африканській державі забрала життя 120 000 осіб. Завдяки міжнародному втручання вдалося встановити мир: кінець війні було проголошено в січні 2002 року. Того ж року під наглядом миротворців було здійснено вибори, пізніше вдалося заарештувати та віддати під суд військових злочинців.

Проте, наприклад, у Еритреї місія ООН провалилася. Війна між Ефіопією та Еритреєю, що почалася в 1998 році, вже вартувала понад 80 000 людських життів. Проте припинити конфлікт не вдається. 6 грудня 2005 уряд Еритреї забажав, щоб США, Канада, Росія та кілька європейських країн відкликали свої контингенти, погодившись лише на те, щоб миротворці з Індії, Йорданії, Кенії (загальна кількість – 180 осіб замість 3800 на початку року) залишалися патрулювати кордон між ворогуючими державами. Чого, очевидно, не досить для відновлення миру між ними. Спільна місія ООН та Європейського Союзу в Конго також визначається експертами як проблемна, оскільки зупинити громадянську війну в країні не вдається.

Наведені приклади свідчать, що присутність «блакитних шоломів» не є автоматичною запорукою успіху, що запровадження миротворчої місії – неоднозначна річ і інколи сприймається як факт втручання в суверенні справи, наражаючись на опір населення.

Трансатлантичний блок НАТО також має власні миротворчі місії. Зокрема, вони розміщені в Афганістані (місія розширена з 2006 року), в Боснії та Герцеговині (1996-2005), в Косово, в Македонії (обидві останні завершені).

Європейський Союз упродовж останніх кількох років також розвиває власні, суто європейські миротворчі сили, які є присутніми в колишній Югославії. Координація між силами НАТО, миротворчим контингентом ЄС, Міжнародним кримінальним судом та миротворцями ООН не завжди відбувається бездоганно, про що багато пише західна преса. Кожна зі структур, очевидно, реформуватиме свої миротворчі проекти і не виключено, що Україну активніше залучатимуть до співпраці. Тому тема для вітчизняної преси не втрачає актуальності й після виведення українського контингенту з Іраку.

В Україні тема миротворців може подаватися під багатьма кутами, оскільки українські контингенти беруть участь у багатьох місіях: у колишній Югославії (починаючи з 1992 року): у Боснії та Герцеговині, Хорватії, Східній Славонії, Косово. Українські миротворці працюють на Близькому Сході: в Іраку та в Південному Лівані (2003-2005), а також на Африканському континенті (Сьєрра-Леоне, Ангола, Ліберія). Також миротворчий персонал представлено в Ефіопії та Еритреї, в Судані, Грузії та Придністров'ї.

Доречними та цікавими можуть бути репортажі в складі місії українського Міністерства оборони або українського МЗС, можуть бути інтерв'ю з миротворцями, може бути аналітика про реальний вплив на події контингенту, спираючись на оцінки експертів та на свідчення миротворців. Інформаційним приводом може бути Міжнародний день миротворця ООН, який Україна відзначає 29 травня. Присутність миротворців може бути приводом для цікавої розповіді про саму країну, її історію, звичай, кухню, тощо.

Загалом за 14 років участі України в міжнародних миротворчих операціях у них були задіяні понад 25 000 українських військовослужбовців. За даними Міністерства оборони, станом на травень 2006, 662 українські миротворці беруть участь у різних місіях в 9 країнах світу. Ці місії відбуваються під проводом ООН, НАТО та Коаліції багатонаціональних сил. За обсягами виконуваних завдань Україна входить до двадцятки найактивніших держав-миротворців. За 14 років миротворчої діяльності Україна втратила 45 своїх громадян, понад 100 здобули поранення.

Міжнародні військові угоди

Міжнародні військові угоди, їхній сенс та політичні наслідки є темою, що потребує найретельнішої перевірки кожного запланованого до друку слова. Найскладнішим для перевірки є той момент, що більшість таких угод є повністю або частково засекреченими, і журналісти час від

часу піддаються спокусі написати про угоду, котру вони не бачили і не могли бачити, зі слів якоїсь зацікавленої особи. Така інформація може бути свідомо або несвідомо невірною зацентованою, що нестиме відповідні наслідки.

Проте, крім двосторонніх угод, наприклад, про постачання зброї чи про певну військову кооперацію, існують декілька великих, рамкових угод, відкритих до ознайомлення. До таких належить, скажімо, Хартія про партнерство України й НАТО, підписана в 1997 році. З її текстом можна ознайомитись у документальному центрі НАТО та в багатьох бібліотеках.

Тема угод військового характеру набуває в Україні актуальності в зв'язку з загальною інвентаризацією об'єктів Чорноморського флоту, що використовуються росіянами, але перебувають в українській власності. Такий процес активізувався з квітня-травня 2006 року та згідно з домовленостями між керівництвами флотів Росії й України триватиме довгі місяці. Процес цей супроводжується численними документами, з яких велика кількість закриті, але потенційно цікаві читачам.

Аби уникнути зайвого ризику з прикрими неточностями, радимо писати лише про те, що вдалося власноруч перевірити та на власні очі побачити. Доцільно також зосередитися на політичних наслідках, які слід реально визначити та описати. Краще написати менше, але точніше.

Міжнародна ядерна безпека

На думку французьких дослідників Філіппа Брайярда та Мохаммада Рези Джалілі (Philippe Braillard, Mohammad-Reza Djalili, "Les relations internationales", 1997), «винахід ядерної зброї був поза сумнівом найпотужнішим рушійним елементом до розвитку стратегічної думки нашого часу: якщо раніше військова перемога досягалася безпосередньо у протистоянні армій супротивників, то віднині акцент пересунуто на застосування системи стримування; ядерну зброю використовують не за прямим призначенням, як зброю, але як елемент стримування, елемент захисту».

Якщо брати до уваги саме військовий аспект ядерної безпеки, то безпека досягається жорстким контролем над зброєю з боку тих країн, які нею володіють (Росія, США, Канада, Франція, Велика Британія), а також боротьбою проти намірів інших країн виготовити власну атомну зброю. До потенційних виробників ядерної зброї традиційно відносять Північну Корею, Іран, Індію, Пакистан, Ізраїль. Зокрема, на Ісламську Республіку Іран нині здійснюється міжнародний тиск з боку США, Франції, Німеччини, Росії, інших країн, аби змусити цю державу припинити дослідження з

вторинного використання та збагачення урану, що потенційно створює базу до виготовлення власної ядерної бомби. ООН загрожує Тегерану санкціями, радикальне крило американських «яструбів» розмірковує про можливість збройної інтервенції з метою зміни режиму в Ірані.

Стосовно можливого застосування ядерної зброї, Україна перебуває поза епіцентром проблем, оскільки добровільно відмовилася в 1996 році далі зберігати ядерні боеголовки, що перебували на її території. Проте питання ядерної безпеки виникає в Україні у зв'язку з іншою проблемою – Чорнобильською катастрофою та її наслідками, а також проблемою безпеки атомної енергетики в цілому.

У цьому плані на часі є та будуть матеріали, котрі заохочують суспільну дискусію про використання ядерної енергії в мирних цілях, про побудову нових АЕС, що передбачено стратегією енергетичного розвитку України до 2030 року, ухваленої урядом. Українська преса оприлюднює, очевидно, недостатньо якісних розслідувань про подолання наслідків аварії на самій Чорнобильській станції – про побудову нового саркофагу, сховища для сухих відходів та заводу з переробки мокрих відходів... Всі ці міжнародні проекти запускаються непрозоро, з нескінченними конфліктами довкола відповідних тендерів, без формування громадської думки та без відповідного аналізу життєво важливих для України подій (як з точки зору атомної безпеки, так і з точки зору енергетичної незалежності) з боку преси. Отже, матеріали про те, як формуються подібні тендери, як виписуються їхні умови, як можна дізнаватися про сутність та якість роботи за кордоном та у вітчизняних умовах – всі ці аналітичні статті ще не написані в тій кількості, щоб сформулювати відповідне громадське ставлення до проблеми, і, отже, всі ці теми чекають на своїх авторів.

Протидія терористичній діяльності

«Глобальна війна проти тероризму», яку проголосили Сполучені Штати відразу після терористичних актів 11 вересня 2001 року, визначила новий стратегічний вимір світової дипломатії. Міжнародне право та міжнародний правозахисний рух відчували певні обмеження поля своєї діяльності – на користь пошуку терористів та їхньої локалізації, отримання інформації про терористичні угруповання будь-якими методами тощо.

Світова і зокрема західноєвропейська преса неоднозначно поставила до такого звуження простору свободи. Від 2001 року триває бурхлива дискусія про методи здобуття інформації США, про умови утримання талібів та інших підозрюваних у терористичних діях осіб у американських

тюрмах. Наприкінці 2005 питання імовірного розміщення спеціальних американських пенітарних центрів для терористів будімо на території нових членів Європейського Союзу та в колишніх радянських республіках спричинило спеціальне розслідування з боку Ради Європи, яке, втім, не знайшло конкретних доказів існування таких в'язниць.

Питання сумісності прав людини та ефективної боротьби з тероризмом є одним із провідних у висвітленні цієї теми на Заході. У травні 2005 року організація «Міжнародна Амністія» оприлюднює звіт, де узагальнює факти утисків прав позбавлених волі та зокрема тих, хто утримується в Гвантанамі. Міжнародна Амністія також критикує рішення адміністрації Джорджа Буша не пускати міжнародних експертів до Гвантанамі, щоб перевірити, чи застосовуються до затриманих тортури, як скаргяться їхні близькі, або, як каже президент Буш, «затримані зазнають поводження згідно зі стандартами Женевської угоди».

Правозахисний аспект – один із провідних у висвітленні боротьби різних держав світу з тероризмом. Другий поширений підхід є більш філософським. Ідеться про погляд на конфлікт з радикальним ісламом у контексті цивілізаційному, як конфлікт двох бачень життя, двох принципово різних світоглядів: західного та мусульманського.

Самій темі ісламу, використання ісламу як знаряддя впокорення, застосування джихаду проти тих, хто не визнає радикального ісламу й допомагає Заходу, присвячено у французькій пресі величезну кількість матеріалів. Україна не має з-поміж своїх громадян стільки мусульман, скільки Франція (5 мільйонів з 60), тому може обмежуватися не настільки активним висвітленням проблеми. Поза тим проблема конфлікту міжнародного права та права на захист власних громадян від терористів не є виключно американською – вона загальнолюдська. Як і інша проблема – співвідношення фінансів, якими послуговується загалом більш-менш демократичний світ та світ тоталітарний, якому надано у розпорядження переважну кількість родовищ нафти й газу.

Демократія, як будь-яка розкіш, коштує дуже дорого. Водночас нафта й газ невпинно дорожчають, гроші за їхню купівлю перетікають до режимів недемократичних, чим далі тим активніше. Ресурс, яким розпоряджаються умовний демократичний табір та умовний недемократичний, не на користь захисників загальнолюдських прав та свобод, і тенденція лише посилюється. Україна, котра позиціонує себе як держава, зорієнтована на побудову демократії, має на цьому шляху серйозні перешкоди у вигляді енергетичної залежності, а отже – необхідності витратити все більші й більші гроші на забезпечення країни паливом. Відповідно, дер-

жави-видобувачі нафти й газу матимуть у найближчі роки більші й більші ресурси під свої політичні та інші проекти.

Нарешті, ще один очевидний аспект висвітлення теми: це українська участь у боротьбі з тероризмом, якщо таку участь здійснено. Доречні жакри для такого матеріалу: свідчення учасника операції, інтерв'ю відповідального військового чи політика, інформаційне повідомлення...

Межі державного суверенітету, еволюція моделі національних держав

На відміну від повоєнних часів у середині ХХ століття, нині жодна країна світу не може жити, замикаючись виключно на собі. Взаємозалежність країн світу об'єктивно щороку збільшується внаслідок економічних та політичних процесів на планеті. А саме – через системне збільшення ролі стратегічної сировини, такої як нафта, газ, метали для економік усіх держав без винятку, через розвиток потужних міжнаціональних підприємств, які стають впливовими факторами світової дипломатії і на які держави мають все менший вплив тощо.

Поза тим, попри збільшення взаємозалежності в світі, в усіх регіонах також відбуваються, на рівні різних країн, формування окремих націй у державні. Ідеться про такі молоді (з політичної, а не мовної чи культурної точки зору) нації, як українська, словацька, хорватська, македонська та інші, котрі тривалий час не мали свого самостійного державного життя.

Як це здобуття суверенітету в часи глобальної взаємозалежності вписується в світові тенденції, які має перспективи, де відповідає загальній логіці подій (зокрема, періоду розпаду відповідної імперії), а де є виявом автентичності, самобутності певної нації? Про це цікаво розпитувати фахівців – істориків, соціологів, політологів а також політиків-практиків. Вдалими можуть виявитися репортажі з невеличких населених пунктів, де саме життя є доказом того, що цей народ дозрів до власного державного життя, що прагнення суверенітету – це вияв колективної волі громади, представленої конкретними, звичайними людьми.

Окремою темою є здобуття економічної незалежності – єдиного можливого підґрунтя реального політичного становлення націй. Статті на цю тему з-за кордону завжди даватимуть цікавий порівняльний матеріал для України.

Завжди добре читаються гарно виписані матеріали про культурну та мовну ідентичність того чи іншого народу, котрий виходить з-під колінального буття на власні політичні орбіти. У таких текстах радимо

уникати патетики та зосереджуватися натомість на цікавих, промовистих деталях.

Не завжди, але часто в становленні національної ідентичності відіграла певну роль релігія (скажімо, в польському випадку безперечною є роль католицької церкви у збереженні власне польського духу, також греко-католицька українська церква століттями була більше ніж символом віри, але й у певному розумінні слова оберегом української тожсамості).

Окремою, але дотичною до теми суверенітетів є тема сепаратистських рухів, які у більшості випадків борються за автономію в рамках тієї держави, на території якої історично проживає їхній народ. Сепаратистські рухи найчастіше мають мовно-етнічну основу (наприклад, на французькій Корсиці, в іспанських Каталонії та Країні Басків, у канадійському Квебеку...)

Тема сепаратизму є надзвичайно делікатною, з погляду на принцип недоторканості кордонів, який без застережень захищає Організація з Безпеки та Співробітництва в Європі. Тобто очевидним стає протиріччя: кінцева мета кожної автономії, яка логічно розвивається, – це здобуття суверенітету. Але перегляд кордонів категорично не заохочується міжнародною спільнотою.

У травні 2006 чорногорці шляхом референдуму зуміли відокремитися від сербів. Але такому референдуму передувала досить довга й непроста робота чорногорських дипломатів, щоб мати гарантії, що цей референдум буде визнано в Європі й в світі. Тайвань і далі, декілька десятиліть поспіль, вважається самопроголошеною країною, хоча ця острівна держава живе своїм цілком окремим від Китайської Народної Республіки життям. Невизнана Придністровська республіка зі столицею Тирасполем, яка має спільний кордон із Україною, – це ще один підтип самопроголошеної території, що утворилася під час розпаду СРСР як перешкода до злиття Молдови та Румунії.

Окремим аспектом теми державного суверенітету є ставлення до цього поняття західноєвропейських країн – членів Євросоюзу. Спочатку запровадження євро, а потім обговорення Європейської Конституції та відповідні референдуми продемонстрували, наскільки болісно держави відмовляються від частки свого суверенітету на користь спільного європейського проекту (йдеться про питання спільної безпеки, спільної зовнішньої, монетарної політики тощо). Відмова затвердити Європейську Конституцію через референдум з боку французів та голландців продемонструвала, що власна ідентичність, самостійність в ухваленні рішень

вважаються важливими елементами державного самоусвідомлення навіть у громадян країн, які є давніми членами ЄС та які розуміють вигоду від спільних дій. Ця тема також варта уваги журналістів-міжнародників, оскільки дозволяє зрозуміти реальні настрої в сьогоdnішньому Європейському Союзі, куди Україна сподівається вступити.

Усі ці теми потребують надзвичайно детальної роботи з документами, - історичними, економічними, політичними. Точність у будь-якому журналістському матеріалі є важливою, але в публікаціях на такі чутливі теми, як національні, вона є першою та найголовнішою вимогою до автора. Краще дати менше фактів, але бути абсолютно впевненим, що факти ці - залізні.

Право на самозахист та право на втручання

Поняття «право на самозахист» та «право на втручання», які вживає, не замислюючись, будь-хто, знайомий з роботою міжнародного недержавного сектору, існують в понятійному полі журналістів та дослідників лише кілька десятків. Загалом, міжнародний гуманітарний або правозахисний рух є одним із найновіших напрямків міжнародних відносин. Цей рух бере своє коріння з політичної течії кінця ХІХ століття, що полягає в розвитку багатопарової дипломатії. По закінченні наполеонівських воєн потужні європейські держави відчували потребу гармонізувати спілкування між народами, вийти за рамки виключно офіційного дипломатичного міждержавного діалогу та запровадити контакти позадержавні, але системні, креативні.

Перша та Друга Світові війни дещо загальмували процес такого неформального пошуку міжнародних рішень. Попри те, що відповідний закон про громадські організації був затверджений, наприклад, у Франції в 1901 році, політичний ідеалізм як реальна щоденна практика недержавних організацій та як спосіб бачення міжнародної політики став насправді розвиватися лише після Першої світової. Концептуально, політичний ідеалізм громадських структур базується на сподіванні, що відносини між державами (і загалом політичну практику) можна покращити через зміцнення права, розширення поля застосування суспільної моралі, зміцнення демократії, мобілізацію громадської думки. До сьогоdnішнього дня чимало громадських організацій світу отримують гранти від західних урядів під забезпечення саме такої схеми діяльності.

У контексті світової безпеки політичний ідеалізм полягає в сподіванні, що колись міжнародна спільнота буде сформована демократичними країнами, котрі під тиском громадської думки залагоджуватимуть конфлік-

ти, не доводячи до збройної фази, тобто забезпечити колективну безпеку через добровільну відмову від війни. Такий підхід видається наївним, якщо розглядати його як керівництво до дії. Але він має свій символічний сенс, якщо казати про стратегічні цілі людства, про схему міжнародних відносин, якої варто було б прагнути.

Пізніше, в 70-і роки ХХ століття, французький лікар та політик Бернар Кушнер (один з провідних засновників організацій «Лікарі без кордонів» та пізніше «Лікарі світу») увів до правової лексики світу поняття «право на втручання». Ним він аргументував можливість світової спільноти не лише в особі уповноважених політичних лідерів, але й діячів громадського руху втручатися у внутрішні справи інших країн, коли порушуються основні права та свободи громадян. Не без спротиву з боку кадрової дипломатії та керівників багатьох урядів світу це поняття таки було затверджено відповідною резолюцією ООН і сьогодні є основою діяльності багатьох міжнародних правозахисних структур, таких, як «Міжнародна Амністія», або «Міжнародна Гельсінська спілка» та інші, котрі здійснюють численні місії в різних проблемних країнах світу, складають відповідні звіти, пропонують їх до уваги ООН та Ради Європи, національних урядів...

Тема громадських організацій, або «третього сектору», з'явилася в українській пресі в середині 90-х років, коли в Україні почали масово реєструватися різні недержавні громадські організації (НГО). Не всі з тодішніх «піонерів» НГО дожили до сьогоднішнього дня, але в сухому залишку Україна таки має свій доволі структурований третій сектор, який зіграв свою очевидну роль у пробудженні громадської свідомості напередодні та під час помаранчевої революції. Роль громадських організацій стає ще важливішою нині, коли проголошено курс України на побудову демократичної держави за західним зразком, на членство в НАТО та в ЄС, але при цьому політична практика істотно відстає від проголошених орієнтирів. НГО мусять і далі бути противагою, «контролером» влади та генератором нових ідей та підходів у політиці, юриспруденції, громадському житті. Роль преси, відповідно, всі ці напрацювання «віджимати» – пропускати через сито прискіпливого аналізу, надавати публічності вартим уваги ініціативам, розвінчувати афери, коли звичайний бізнес перелицьовується під громадські структури тощо.

Стосовно зарубіжних НГО, інформація також мусить ретельно перевірятися, бо і за кордоном частими є приклади елементарної імітації діяльності задля отримання фінансів під зарплати. Дізнавайтеся про реальні результати роботи організації, про конкретні наслідки ініціатив, про ре-

путацію з-поміж інших представників гуманітарного руху, не дозволяйте себе використовувати в піарних цілях. Можна мати різні точки зору на ефективність ідеалізму як такого та політичного ідеалізму як інструменту впливу на процеси в окремих, не до кінця демократичних країнах. Але безперечним є те, що не кожний керівник громадської структури є носієм цього ідеалізму, і виявляти справжню сутність діяльності, справжню мотивацію лідера – це обов'язок фахового журналіста.

4. Міжнародні та міждержавні організації

Повноваження й ліміти ООН

Організація Об'єднаних Націй заснована в 1945 році. Цілі цієї міжнародної організації визначені відповідною Хартією, ухваленою в Сан-Франциско. Станом на 2005 рік ООН нараховувала 191 держав-членів. Діяльність ООН здійснюється шістьма провідними структурами:

- *Генеральною Асамблеєю,*
- *Радою Безпеки,*
- *Економічною та Соціальною радою,*
- *Міжнародним судом,*
- *Секретаріатом,*
- *Радою з питань опіки.*

Поза тим зо три десятки організацій формують те, що має узагальнену назву «система ООН». Цю різницю між компетенцією безпосередніх структур ООН та дотичних до неї структур дуже важливо розрізнити за функціями, якщо випало писати матеріал про роботу Організації Об'єднаних Націй. Поточні новини про її діяльність та засадничі принципи роботи ООН можна знайти на сайті www.un.org.

Провідним органом, що вповноважений давати політичні та інші оцінки від імені організації, є *Генеральна Асамблея ООН*. Кожна країна-член має один голос. Генеральна Асамблея має сесійний формат роботи. Сесії працюють у режимі пленарних засідань. Роботу структуровано через вісім комітетів:

- *генеральний комітет*
- *комітет з перевірки повноважень,*
- *перший комітет: з питань роззброєння та міжнародної безпеки,*
- *спеціальна політична комісія,*
- *другий комітет: з питань економіки та фінансів,*
- *третій комітет: з соціальних, гуманітарних та культурних питань,*

- *четвертий комітет: зі спеціальних політичних питань та питань деколонізації,*
- *п'ятий комітет: з адміністративних та бюджетних питань,*
- *шостий комітет: з правових питань.*

Крім провідних комітетів, Генеральна Асамблея ООН реалізує свою роботу через численні допоміжні органи: комісії, комітети, агентства, робочі групи, ради, правління...

Провідна функція *Ради Безпеки* ООН – забезпечення миру та сприяння його відновленню. Лише Рада Безпеки вповноважена ухвалювати рішення від імені організації, які є обов'язковими до запровадження для всіх країн-членів ООН. Починаючи з 1963 року, Раду Безпеки формують 15 членів (до того було одинадцять), із яких 5 є постійними, а 10 за принципом ротації обираються на дворічний термін Генеральною Асамблеєю. Постійними членами ООН є США, Франція, Росія, Китай та Велика Британія.

Для ухвалення стратегічно важливих рішень із запровадження, наприклад, миротворчих операцій, з розміщення «блакитних шоломів» тощо потрібен консенсус з боку постійних членів РБ ООН, яких ще називають «великими державами». Крім 5 голосів постійних членів, для проведення таких рішень потрібно ще мінімум 4 голоси непостійних членів (загалом 9 голосів). Правило консенсусу постійних членів РБ ООН ще часто називають правом вето.

Станом на червень 2006 року до РБ ООН входять у якості непостійних членів: Аргентина, Гана, Греція, Данія, Катар, Конго, Танзанія, Перу, Словаччина, Японія. Україна обиралася до непостійних членів Ради Безпеки ООН тричі. Два перші рази – в статусі Радянської Республіки в 1948-1949 та 1984-1985 роках, і вже як незалежна держава – у 2000-2001 роках.

Головування в Раді Безпеки відбувається по черзі, в англійському алфавітному порядку за назвою країни, і триває один календарний місяць.

Економічна та Соціальна Рада ООН (ЕКОСОП) підпорядкована Генеральній Асамблеї. Вона координує співпрацю між ООН та спеціалізованими структурами при ООН, відповідальними за економічний та соціальний розвиток. Починаючи з 1971 року, структура об'єднує 54 члени, по 18 з яких переобираються щороку на трирічний термін (принцип поступової ротації). У ЕКОСОП 14 місць зарезервовано під африканські держави, 11 – під азійські, 6 – для держав Східної Європи, 10 – під держави Латинської Америки та Карибського басейну, 13 – для Західної Європи та інших країн. Станом на 2006 рік Східну Європу представляють Албанія, Вірменія, Литва, Польща, Росія та Чехія.

Рішення ухвалюються простою більшістю голосів. Економічна та Соціальна Рада збирається на засідання раз на рік, у липні, у Женеві або у Нью-Йорку. Сесія триває 4 тижні.

Економічна та Соціальна Рада координує діяльність 14 спеціалізованих закладів ООН, 10 функціональних комісій та 5 регіональних комісій, а також регулярно отримує доповіді від 11 фондів та програм ООН. Теми, якими опікується Економічна та Соціальна Рада:

- *підвищення рівня життя,*
- *безробіття та зайнятість на світовому рівні,*
- *сприяння економічному та соціальному прогресу,*
- *пошук виходу з конфліктних ситуацій на міжнародному рівні в царинах економіки, медицини, соціальної сфери,*
- *сприяння розвитковій культурі, освіти тощо.*

Загалом у розпорядженні цієї ради перебуває близько 70% людських та фінансових ресурсів цілої ООН.

У 2006 році на сесії ЕКОСОП головує Герт Розенталь, провідна тема – сільськогосподарські райони країн, що розвиваються, пошук виходу з збратства та запровадження сталого розвитку. У роботі бере участь українська дипломатична делегація. Станом на 2006 рік Україна не входить до складу ЕКОСОП.

Ще один важливий провідний орган ООН – *Міжнародний суд*, штаб-квартира якого знаходиться в Гаазі. В його роботі беруть участь всі країни-члени ООН, зокрема і Україна, яка є членом суду з 1945 року. Генеральна Асамблея, як і Рада Безпеки, можуть зробити запит цьому суду з різних юридичних питань. Статус роз'яснення Міжнародного суду в такому випадку буде консультативним. Міжнародний суд також має повноваження розв'язувати конфлікти між державами, котрі до нього звертаються.

У Суді працюють 15 незалежних суддів, яких Генеральна Асамблея та Рада Безпеки спільно обирають на 9 років, незалежно від їхнього громадянства. Новини про роботу Суду можна знайти за цим посиланням: <http://www.icj-cij.org/>

Станом на 2006 рік Міжнародний Суд ООН очолює жінка, Розалін Хіггіс (Велика Британія). У складі суддів нині немає українських правників. Суд працює постійно, без перерв. Режим роботи – відкриті засідання та робочі й адміністративні обговорення. До цього суду можуть позиватися лише держави в суперечках виключно з іншими державами (а не, наприклад, міжнародними організаціями, міжнародними корпораціями тощо). Середній термін розгляду позову – чотири роки. Вирок є обов'язковим до виконання і не підлягає апеляції.

Суд може розглядати такі питання, як делімітацію кордонів між державами - в'язні, понад половина справ, які він розглядає, є територіальними суперечками. В зв'язку з деколонізацією Африки чимало кордонів визначалися саме через посередництво Міжнародного Суду ООН. Наприклад, у 1986 році завдяки суду Буркіна-Фасо та Малі визначили кордони, котрі відтоді визнаються обома державами. В 1992 році суд припинив суперечку, що тривала впродовж 90 років між Гондурасом та Сальвадором. У 1969 році територіальна суперечка між цими двома країнами настільки загострилася, що футбольний матч між командами країн у чемпіонаті світу завершився кривавою бійкою.

Інша група справ пов'язана з питаннями державної юрисдикції, а також дипломатичного та консульського права. Наприклад, Сполучені Штати позивалися до Міжнародного суду в 1979 році через захоплення їхнього посольства, дипломатів та консулів у Тегерані після того, як режим шаха було скасовано, і до влади прийшов аятола Хомейні. Розглядаються також позови про втручання даної держави до справ іншої, про комерційні претензії між державами тощо.

Станом на 2006 рік на розгляді цього суду перебуває позов Румунії проти України щодо делімітації морських кордонів, поданий у 2004 році. Детальнішу інформацію про цей позов можна побачити на сайті суду:

<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdoocket/cru/cruframe.htm>

Секретаріат ООН – це його постійний персонал, який представлений у більшості країн світу. Керує секретаріатом Генеральний Секретар, якого призначає Генеральна Асамблея за рекомендацією Ради Безпеки на 5-річний термін. В Україні представництво ООН знаходиться за адресою 01021, м Київ, Кловський узвіз, 1, тел (+38 044) 253-93-63.

Генсек ООН призначає службовців організації та щороку звітує про діяльність організації. З часів заснування в ООН працювали 7 Генеральних Секретарів. Останній з них, Кофі Аннан (Гана) виконує свій другий мандат, що вичерпується в 2007 році.

До провідних органів ООН також належить Рада з Опіки ООН, який призупинив свою роботу 1 листопада 1994 року, після того, як остання з підмандатних територій ООН Палау здобула у жовтні 1994 незалежність. Від того часу вирішено, що ця рада відмовляється від регулярних щорічних засідань та збиратиметься за необхідністю. До складу Ради з Опіки входять п'ять постійних членів Ради Безпеки ООН.

З-поміж тем, які досить часто висвітлює західна преса в зв'язку з подіями за участю ООН, можна процитувати насамперед системні проблеми відносин зі Сполученими Штатами (військові дії в Іраку без згоди

РБ ООН, недопущення контрольних структур до в'язниці Гвантанама, де утримуються звинувачувані в терористичній діяльності, небажання дозволити позови проти американських військових за лінією Міжнародного Кримінального Суду тощо). Також часто виходять друком матеріали про проблеми миротворчих зусиль в Ізраїлі, які ускладнюються також тим, що ця країна не належить до жодної регіональної групи ООН. Регулярно обговорюються тема довіри до рішень ООН з боку не до кінця демократичних держав, проблеми «автоматичного голосування» країн третього світу...

Багато публікацій також було присвячено новому напрямку в діяльності не лише ООН, але і загалом міжнародних організацій – роботі міжнародної комісії з розслідування вбивства ліванського прем'єр-міністра Рафіка Харірі. Сама логіка таких розслідувань затверджується в міжнародних структурах не так давно – з півтора десятки років, і походить вона з усвідомлення глухих кутів, в які часто заходять розслідування національного рівня. Також предметом міжнародного розслідування стають дедалі частіше події, що сталися внаслідок реалізації інтересів зовнішніх до країни сил. У випадку з убивством Рафіка Харірі німецький слідчий з мандатом ООН Делев Мехліс у звіті, датованому груднем 2005, прямо звинувачує сирійські спецслужби. Інше питання – якими можуть бути політичні наслідки роботи таких комісій із розслідування для країн, котрих звинувачено у втручанні в чужі справи та більше навіть – у вчиненні злочинів на чужій території? Це питання ще не врегульоване, отже, потребує активного журналістського та експертного осмислення.

Європейський Союз та перспективи українського членства в ньому

Європейський Союз є наслідком реалізації «європейської ідеї» – відповідного бачення подальшого політичного розвитку континенту, котре почало формуватися та завойовувати прихильників після Другої світової війни. Процес створення ЄС розпочався з промови міністра закордонних справ Франції Роберта Шумана 9 травня 1950 року. Пан Шуман запропонував об'єднати в єдину систему сталеробні промисловості Франції та Федеративної Республіки Німеччини, аби сприяти відновленню німецької економіки та «одужанню» німецького народу від періоду перебування при владі націонал-соціалістів Адольфа Гітлера. Задум знайшов своє втілення в 1951 році в Паризькій угоді, яка заснувала Європейське Співтовариство вугілля та сталі з 6-ма країнами-учасницями: Францією, Німеччиною, Бельгією, Люксембургом, Нідерландами, Італією. Об'єдну-

ючи під спільним дахом і на рівноправних засадах переможців та переможених у Другій світовій війні, угода ставила не лише економічну, але й миротворчу мету.

Співпраця виявилася настільки вигідною, що в 1957 році угоду було розширено. Країни-учасниці підписали Римський договір про створення Європейського економічного співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергетики. Ці структури вирішили скасувати між собою митні збори та спільно розвивати в мирних цілях атомну енергетику. У 1967 році сталася нова інституційна реформа, результатом якої були запровадження Європейської Комісії, Європейської Ради, Європейського Суду та Європейського парламенту. Наступного року почалося формування спільної сільськогосподарської та комерційної політики.

У 1973 році відбулося перше розширення тоді ще Європейського Співтовариства. До 6 засновників приєдналися Данія, Ірландія та Велика Британія. Збільшення кількості членів організації супроводжувалося розширенням поставлених завдань, зокрема, запровадженням спільної екологічної, регіональної, соціальної політики та створення в 1975 році Європейського Фонду регіонального розвитку (FEDER).

У 70 роках скасування конвертації американського долара в золото спричинило глибоку монетарну та фінансову кризу в світі. Європейські країни починають міркувати про можливе узгодження монетарної політики. Дві нафтові кризи – від 1973 та 1979 років – пришвидшили роботу над створенням спільної, узгодженої та дисциплінованої грошової політики. У 1979 році постала до дії Європейська монетарна система, що дозволило дещо стабілізувати обмінні валютні курси та призупинити загальну кризу економіки.

У 1981 році до організації приєднується Греція, у 1986 – Іспанія та Португалія. Виникає нова нагальна потреба – зменшити відмінність у рівні життя між старими та новими членами. Наприкінці 80-х років Європейська Економічна співдружність стає світовим лідером у царині комерції та починає замислюватися про свою спільну політичну ідентичність, або політичну тожсамість. Ці колективні міркування заклали основи узгодженої зовнішньої політики та появи власне Європейського Союзу, що має не лише економічні, а й виразні політичні цілі та цінності.

Наступним важливим реформаторським кроком в історії ЄС був Маастрихтський договір від 1992 року, згідно з яким всі перераховані структури об'єдналися під назвою Європейський Союз, яка використовується і понині. Маастрихтський договір було підписано в часи потужного геополітичного зсуву, який спричинили падіння Берлінської стіни та об'єднання

Німеччини, розпад СРСР та саморозпуск Варшавського блоку. Тоді перед ЄС постало питання спільної європейської безпеки, спільної зовнішньої політики – ідеї, які не до кінця знайшли своє втілення і в 2006 році.

У 1995 році до ЄС приєднуються три нові держави: Австрія, Фінляндія та Швеція.

Поза тим, паралельно з доцентровими в країнах-членах ЄС розвиваються й відцентрові настрої, що живляться проблемами економічної кризи, поза тим спільної для всіх європейських країн, західних та східних, багатших та бідніших.

Амстердамська угода від 1997 року ухвалила історичне рішення про розширення організації на Схід, а також заклала підвалини до переходу до єдиної європейської валюти євро, що відбулося в 2002 році. До цього часу економісти сперечаються щодо наслідків переходу до спільної європейської валюти: одні оцінюють цей крок позитивно, інші – негативно. Поза тим очевидним є те, що саме лише запровадження євро не вирішило проблеми високого безробіття у країнах-членах Євросоюзу – на рівні 8-13%. Водночас високий рівень життя у ЄС супроводжується довголіттям пенсіонерів, і вартість пенсій вкупі з вартістю допомоги з безробіття серйозно паралізує національні економіки держав, що складають організацію. Невирішені проблеми посилюють «евроскептицизм» – термін, що стає дедалі частіше вживаним у західній пресі. Він відображає, зокрема, і кризу відносин між політичною елітою та громадянами і є цікавим феноменом для досліджень та порівнянь для української преси.

Водночас переговори про наступне розширення ЄС із 12 потенційними кандидатами почалися з 1997 року в Люксембурзі. Результатом процесу нового розширення стали вступ у 2004 році десяти нових країн-членів: Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Естонії, Латвії, Литви, Словенії, Кіпру та Мальти. У стадії просунутих переговорів про вступ перебувають Болгарія та Румунія, складніші справи з поданням кандидатури з боку Туреччини, Хорватії, України, Македонії, Чорногорії, які на різних етапах заявляли про своє бажання стати членами ЄС.

У 2006 році Євросоюз нараховує 25 країн-членів з різним рівнем економічного розвитку, з різними політичними, соціальними, культурними традиціями, і узгодження між всіма цими невідповідностями відбуваються не так легко. Практично в усіх державах потроху міцнішають політичні рухи, що ставлять питання про часткову втрату національного суверенітету та виграшу (або програшу) від такої втрати. Наслідком посилення подібних роздумів та настроїв стало негативне голосування Франції та Нідерландів за проектом спільної Європейської Конституції, що загальмувало

інтеграційні процеси в ЄС та поставило під запитання процес як подальшого розширення, так і подальшого вектора розвитку організації.

Поточні новини про діяльність, ініціативи, саміти, інституції ЄС можна прочитати на сайті <http://www.europa.eu.int>.

☞ *Аби грамотно висвітлювати діяльність Європейського Союзу, розуміти сутність та наслідки прийнятих рішень і виголошених заяв, варто над усе добре відрізнити інституції, що формують Євросоюз: Європейську Комісію, Європейський парламент, Європейську Раду, Раду ЄС (їдеться про дві відмінні структури, як ми пояснимо нижче) та Суд Європейських Співтовариств. Також інституціями ЄС є Центральний Європейський банк (<http://www.ecb.int>), Розрахункова палата (<http://www.eca.eu.int>), Економічний та Соціальний Комітет (<http://www.ces.eu.int>), Комітет з питань регіонів (<http://www.cor.eu.int>), Європейський інвестиційний банк (<http://www.bei.eu.int>).*

Європейська комісія – це виконавчий орган Європейського Союзу, створена 1 липня 1967 року. Після останнього розширення структура об'єднує 25 комісарів, центральний офіс знаходиться в Брюсселі. Інтернет-сайт <http://www.europa.eu.int/comm> або <http://ec.europa.eu/>. Єврокомісія опікується функціонуванням спільноєвропейського ринку, представництвом ЄС на міжнародному рівні, в її повноваження входить висувати законодавчі ініціативи, наглядати за спільним європейським бюджетом, розподіляти різнопрофільні допомоги країнам-членам... Єврокомісія має офіційне представництво в Києві зі статусом, що прирівнюється до амбасади. Відповідно, при європейській комісії в Брюсселі працює українське дипломатичне представництво.

Європейський парламент (не плутати з Радою Європи!) засідає в Страсбурзі, проте штаб-квартира Генерального Секретаріату парламенту знаходиться в Люксембурзі, а чимало засідань його фракцій відбуваються в Брюсселі. Сайт Європарламенту: <http://www.europarl.eu.int>. До складу Європарламенту входять 723 депутати з усіх країн-членів. Національні представництва формуються пропорційно загальній кількості населення кожної держави-учасниці. Вибори до Європейського парламенту відбуваються на прямій пропорційній основі, депутати обираються терміном на 5 років. Європарламент не ухвалює законів, які б підпорядковували цій наднаціональній структурі національні парламенти, але гармонізує різні елементи законодавчих актів країн-членів, наглядає за роботою виконавчих структур, обговорює гострі питання політичного життя організації.

Рада ЄС, яку також називають Радою Міністрів ЄС, – постійний орган, що об'єднує по одному представнику від кожної країни-члена. Резиденція Ради знаходиться в Брюсселі, частина засідань відбувається в Люксембурзі. Основними повноваженнями Ради ЄС є координація зусиль у сфері зайнятості, у економічній політиці, укладання договорів економічного характеру з іншими міжнародними організаціями або з окремими країнами. Раз на півроку відбувається ротація керівництва Ради, аби забезпечити можливість для кожної країни-члена керувати цією структурою на рівних засадах. Сайт <http://ue.eu.int>

Європейська Рада – створена в 1974 році для регулярних зустрічей між главами держав та урядів ЄС. Ця рада збирається щонайменше два рази на рік, до її складу також входить президент Єврокомісії. Підструктура опікується над усе політичними питаннями, сферою безпеки та міжнародними відносинами, а також виконує функції арбітра, коли держави-члени не знаходять рішення під час голосування кваліфікованою більшістю голосів.

Суд європейських співтовариств знаходиться в Люксембурзі. Його інтернет-адреса <http://europa.eu.int/cj>. До складу цього суду входять 25 суддів та 8 адвокатів. Судді та адвокати обираються за спільною згодою урядами країн-членів терміном на 6 років, їхній мандат може поновитися. Судді обирають одного з них на роль голови суду терміном на 3 роки. Суд висловлює свій вердикт у випадках, коли треба звільнити з посади Європейського Посередника, коли йдеться про відставку одного з комісарів через невиконання взятих зобов'язань або через некомпетентність та в інших серйозних випадках. Суд також розглядає комерційні суперечки між країнами-членами, як було, наприклад, у випадку незгоди сплачувати мито з боку одного німецького підприємства, котре експортувало товари з Нідерландів, і яке голландська сторона змушувала платити більший податок, ніж передбачає внутрішній стандарт ЄС, посилаючись на один з національних голландських підзаконних актів. Суд висловився тоді на користь спільноєвропейського права та стандартів у галузі торгівлі.

Громадяни Європейського Союзу також можуть звертатися до цього суду в випадках, коли їхні права порушено чи коли їм спричинено шкоду з боку тієї чи іншої держави-члена ЄС. У такий спосіб, наприклад, два італійські наймані працівники змогли вибороти в колишнього роботодавця заробітну платню, яку він завинив працівникам, оголосивши себе банкрутом. Суд довів, що Італія не запровадила у себе загальноєвропейські норми, прийняті в ЄС щодо захисту найманих працівників у випад-

ках зупинки підприємств. В результаті зарплатня була відшкодована італійською державою.

Суд Європейських Співтовариств, отже, захищає право вільного переміщення торговельних товарів, вільного переміщення громадян ЄС територією країн-членів організації, право на соціальний захист тощо. Функціонування цього суду – один з привабливих елементів організації життя всередині ЄС, чим було б вигідно також користуватися українським громадянам у випадку, якщо курс на європейську інтеграцію буде системно забезпечувати в найближчі роки українська влада.

Які теми з життя ЄС можуть бути цікавими читачам українських часописів?

☞ *Найцікавіше – сама інформація про життя всередині ЄС, не академічна і засушена, а живі репортажі, оперативні новини, цікаві розслідування, з тим, щоб читач реально уявляв собі, що значить бути громадянином країни-члена ЄС, які це відкриває перспективи і яку накладає відповідальність, які проблеми виникають у зв'язку із членством і як реально можна такі проблеми розв'язувати.*

На порядок складнішою є тема внутрішніх процесів у Євросоюзі як у організації, котра переживає нині певну кризу. Ця тема потребує дуже глибокої поінформованості та доступу до прямих джерел інформації про те, що відбувається під час переговорів, самітів, неформальних зустрічей лідерів держав та урядів тощо. Процеси ці важливо зрозуміти, щоб усвідомити реальність та можливі часові параметри стосовно українських перспектив. І, власне, український вступ до Євросоюзу по всіх гіпотетичних напрямках журналістського аналізу також, згідно з правилом наближення інтересів, буде цікавити апріорі українського читача.

Континентальні та регіональні організації

У цьому параграфі ми даємо дуже стисло характеристику численних міжнародних організацій, котрі об'єднують держави за найрізноманітнішими принципами – економічними, політичними, індустріальними. Організації розміщено не за рівнем впливовості та ефективності, а в алфавітному порядку. Ми поставили до переліку організації з інших континентів, до яких Україна не має прямого відношення, для інформації про досвід інших країн, про інші організаційні концепції, які можуть бути за бажання матеріалом для порівняння або обережного творчого запозичення з боку України.

Можливо, не всі ці організації стануть предметом вашого журналістського дослідження. Проте загальна систематизована інформація про міждержавні об'єднання різного формату поповнює загальний культурний багаж, необхідний вправному міжнародникові. Аби допомогти журналістам розібратися в абрєвіатурах, котрі відбивають різні міжнародні структури в англійських текстах і не завжди розшифровуються західними колегами, до кожної організації ми надаємо в дужках англійську (інколи - винятково - португальську, французьку, іспанську) скорочену та повну назву. Список не є вичерпним.

Азійський банк розвитку (ADB, Asian Development Bank) – створений у 1965 році, на початку 2006 нараховував 63 країни-учасниці з Азії, Європи та Америки. Банк є присутнім у 40 державах на території Азії та Тихого океану.

<http://www.adb.org>

Асоціація країн Карибського моря (ACS, Association of Caribbean States) – створена в 1994 році, постійний секретаріат знаходиться у Тринідаді і Тобаго. На кінець 2005 року нараховувала 25 держав-членів, з яких найактивніші – Мексика, Венесуела та Колумбія. Франція домоглася статусу асоційованого членства через присутність у структурі її заморських територій – Французької Гвіани, Гваделупи та Мартініки.

<http://www.asc-aec.org>

Асоціація народів Південно-Східної Азії (ASEAN Association of South East Asian Nations) – створена в 1967 році, штаб-квартира в Джакарті, Індонезія. Об'єднує такі країни, як Бірма, Бруней, Камбоджа, Малайзія, Лаос, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам. Південна Корея має спеціальний статус, Папуа – Нова Гвінея – статус спостерігача. Передовсім це зона вільної торгівлі між державами-членами.

<http://www.aseansec.org/home.htm>

Асоціація регіонального співробітництва прибережних країн Індійського океану (IORARC, Indian Ocean Rim Association for Regional Cooperation) – організацію створено за ініціативою острова Моріс у 1995 році, секретаріат знаходиться також на острові Моріс. На кінець 2005 року нараховувала 19 членів, Франція та Пакистан запропонували свої кандидатури, але станом на червень 2006 їх не ще прийнято до лав структури.

<http://www.iornet.com>

Африканський Союз (African Union) – утворений у 2000 році, замінив собою Союз Африканської Єдності зі штаб-квартирою в Аддіс-Абебі, Ефіопія, котрий багато в чому існував завдяки радянській підтримці. Нова структура, навіть за аналогією на рівні назви, орієнтується на формат від-

носин Євросоюзу. Нині об'єднує 53 держави, тобто майже всі африканські країни, крім Марокко, який призупинив своє членство через кризу з Західною Сахарою – територією, що прагне самовизначення, але формально є частиною марокканської держави. Західна Сахара, навпаки, є членом Африканського Союзу.

<http://www.africa-union.org>

Африканський банк розвитку (ADB, African Development Bank) – економічна організація з штаб-квартирою в Абіджані, Берег Слонової Кістки. Створений у 1963 році, на перші дні 2006 року нараховує 77 країн-членів з Африки, Європи, Азії.

<http://www.afdb.org>

Банк міжнародних переказів (BIS, Bank for International Settlements) – створений в 1930 році, штаб-квартира в місті Базель, Швейцарія. Попри це, має представництва в Мексиці (Мехіко) та Гонконгу. Найстаріша міжнародна фінансова організація, на кінець 2005 року об'єднує 55 центральних банків. Він працює як центробанк із центральними банками країн-членів та сприяє фінансовій та монетарній міжнародній кооперації, допомагає домагатися сприятливих курсів обміну валют тощо. Має три підструктури – Генеральну Асамблею, Виконавчий комітет та Адміністративну Раду. Український Національний банк не є членом цієї організації. Поза тим до її складу входять: Південна Африка, Алжир, Німеччина, Саудівська Аравія, Аргентина, Австралія, Австрія, Бельгія, Боснія-Герцеговина, Бразилія, Болгарія, Канада, Чилі, Китай, Хорватія, Південна Корея, Данія, Іспанія, Естонія, Сполучені Штати Америки, Фінляндія, Греція, Гонконг, Франція, Угорщина, Індія, Індонезія, Ірландія, Ісландія, Ізраїль, Італія, Японія, Латвія, Литва, Малайзія, Мексика, Норвегія, Нова Зеландія, Нідерланди, Філіппіни, Польща, Португалія, Македонія, Чехія, Румунія, Велика Британія, Росія, Сінгапур, Словаччина, Словенія, Швеція, Швейцарія, Таїланд, Туреччина, Центральний Європейський Банк.

<http://www.bis.org>

Британська співдружність націй (Commonwealth) – ця політична та культурна сукупність держав утворилася після розпаду Британської імперії в 1949 році. Організація фактично об'єднує довкола Великої Британії її колишні африканські та азійські колонії. Секретаріат структури знаходиться в Лондоні. На кінець 2005 року до неї входило 53 держави. Керує організацією генеральний секретар, якого обирають на Генеральній Асамблеї.

<http://www.thecommonwealth.org>

Велика Вісімка (G-8) – група з семи економічно найрозвиненіших країн (США, Канада, Японія, Франція, Німеччина, Велика Британія, Італія)

плюс Росія. Існує в форматі семи країн з 1975 року, Росія приєдналася до групи в 1997 році. Велика вісімка не має постійного секретаріату та штаб-квартири, інформаційний центр структури відкрито при Університеті міста Торонто (Канада).

<http://g7.utoronto.ca>

Група G-15 – так звана Група П'ятнадцяти, розвиває співробітництво між державами по лінії Південь-Південь. Заснована в Белграді в 1989 році з метою розвивати стосунки країн, що розвиваються, з індустріально розвиненими державами з G-8. Наприкінці 2005 року в групі нараховувалось уже не 15, а 19 членів: Алжир, Аргентина, Бразилія, Чилі, Колумбія, Єгипет, Індія, Індонезія, Іран, Ямайка, Кенія, Малайзія, Мексика, Нігерія, Перу, Сенегал, Шрі Ланка, Венесуела, Зімбабве.

Група 77 – сформована країнами, що розвиваються. На день заснування організації, в 1964 році, їх було рівно 77. Наприкінці 2005 року структура нараховувала 134 держави-члени. На сьогодні це найбільше об'єднання держав третього світу під егідою ООН. Воно ставить завдання просувати економічні і політичні інтереси своїх членів, забезпечити кращий рівень переговорів із зовнішніми партнерами, здобувати технічну допомогу, ставити до дії міжнародні економічні проекти.

<http://www.g77.org>

Група держав Африки, Карибського моря та Тихого океану, АКТ (ACP Groupe des Etats d'Afrique, des Caraïbes et du Pacifique) – об'єднує 79 держав-членів, постійний секретаріат знаходиться в Брюсселі. Групу було засновано в 1992 році для просування та захисту інтересів її членів.

<http://www.acpsec.org>

Група Рио – створена в 1986 році, постійний секретаріат працює в місті Асунсьон, Парагвай. Організація була започаткована на першому етапі як структура політичних консультацій, з метою формування спільної позиції латиноамериканських країн на актуальні для них політичні процеси та події. Згодом розвилася в структуру більше економічної співпраці. У середині 2005 року мала 19 членів: Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Коста Ріка, Еквадор, Гватемала, Гвіана, Гондурас, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Уругвай, Домініканська республіка, Сальвадор, Венесуела.

ГУАМ – організація, започаткована в 1996 році за спільної ініціативи України, Молдови, Узбекистану, Грузії, Азербайджану (первинна назва ГУУАМ). Пізніше Узбекистан залишив цей форум, поновивши тісні відносини з Росією. Ідея набула другого дихання в травні 2006 року, коли Росія посилила «продовольчі війни» проти харчової та винної продук-

ції, що надходила з України, Грузії, Молдови. 22-24 травня лідери України, Грузії, Молдови та Азербайджану зібралися в Києві, де утворили на базі ГУАМу нову міждержавну структуру: «Організацію за демократію та економічний розвиток – ГУАМ». Передбачено штаб-квартиру організації розмістити в Києві, на Майдані Незалежності, а також подати до ООН документи на офіційну реєстрацію структури.

Провідний проект ГУАМу – енергетичний. Якщо він здійсниться та допоможе Україні, Молдові та Грузії позбутися жорсткої енергетичної залежності від Росії, ГУАМ, за оцінками української дипломатії, здатен стати структурою ефективною економічної співпраці.

Економічна співпраця країн Азії та Тихого океану (APEC, Asia Pacific Economic Cooperation) – організацію створено за ініціативою Австралії під час Конференції в Канберрі в 1989 році. На грудень 2005 року членами структури були: Австралія, Бруней, Канада, Чилі, Китай, Південна Корея, Сполучені Штати Америки, Малайзія, Гонконг, Індонезія, Японія, Мексика, Нова Зеландія, Папуа – Нова Гвінея, Перу, Філіппіни, Росія, Сінгапур, Тайвань, Таїланд, В'єтнам.

<http://www.apecsec.org.sg>

Економічне співтовариство країн Західної Африки (ECOWAS, Economic Community of West African States) – існує з 1977 року, штаб-квартира в Абуджа, Нігерія. В перші дні 2006 року структура нараховувала 15 країн-членів. Заохочує міжафриканські економічні проекти, створення спільних підприємств.

<http://www.ecowas.int>

Економічне товариство країн Центральної Африки (ECCAS, Economic Community of Central Africa States) – існує з 1983 року, штаб-квартира в Лібервілі, Габон. В перші дні 2006 об'єднувала 11 країн. Сприяє економічним міжафриканським ініціативам.

<http://www.ceeac-eccas.org>

Євромед (Euromed) – об'єднує країни Середземного моря в форматі так званого Барселонського процесу: системи регулярних самітів та консультацій, започаткованих у 1995 році між країнами ЄС та державами, розташованими на південному та східному берегах моря. Барселонська декларація була підписана 15 міністрами закордонних справ країн ЄС (тоді організація нараховувала 15 держав-членів) та 12 країнами Східного та Південного Середземномор'я: Туреччиною, Алжиром, Кіпром, Єгиптом, Ізраїлем, Йорданією, Ліваном, Мальтою, Марокко, Палестинською Територією, Сирією, Тунісом.

Останнім часом частина арабських країн-членів організації домага-

ється розширення структури до участі США – бодай у форматі спостерігача чи асоційованого члена, для ефективнішого вирішення назрілих проблем (міграція з Півдня на Північ, тероризм та радикальний іслам, безробіття, дитяча смертність...). Однією з цілей організації є також встановлення між країнами-учасницями зони вільної торгівлі на 2010 рік.

<http://www.commerce-exterieur.gouv.fr/euromed/>

Європейська асоціація з вільної торгівлі (EFTA, European Free Trade Association) – була заснована з ініціативи Великої Британії в 1960 році з метою об'єднати ті держави, котрі не хотіли брати участі у роботі Римської угоди – першоструктури, яка розвинулася згодом до Європейського Союзу. Штаб-квартира організації знаходиться в Женеві, Швейцарія. На 2006 рік до її складу входять лише 4 члени: Швейцарія, Норвегія, Ліхтенштейн, Ісландія.

<http://www.www.efta.int>

Європейський банк Реконструкції та Розвитку, ЄБРР (European Bank for Reconstruction and Development) – міжнародна фінансово-кредитна інституція, що має на меті допомогти 27 країнам Східної та Центральної Європи (включно з Україною) реформувати свою економіку та стати державами з розвиненою ринковою економікою. Штаб-квартира знаходиться в Лондоні. Структура заснована в 1990 році 30-ма країнами, Європейським Союзом та Європейським Інвестиційним Банком. На перші дні 2006 року нараховує 60 членів. Капітал – 20 мільярдів євро. Країнам ЄС належить 55,12% капіталу, США – 10%, Японії – 8,52%, Україні – 0,8%. Кожна країна-член представлена в Раді керуючих та Раді директорів банку. Збори акціонерів проводяться щорічно. Сьомі збори ЄБРР 1998 року відбулися у Києві.

Діяльність банку розподілено по територіальних групах. Україна спільно з Румунією, Боснією та Герцеговиною і Хорватією входить до групи Південної та Східної Європи.

В Україні ЄБРР має статус привілейованого кредитора та дипломатичний статус.

ЄБРР фінансує чимало проектів в Україні та, зокрема, побудову нового саркофагу над 4 реактором Чорнобильської АЕС.

<http://www.ebdr.org>

Західно-Європейський Союз, ЗЕС (WEU, Western European Union) – створений у 1995 році з метою заохочення інтеграційних процесів у Європі, а також започаткування власне європейської колективної безпеки та оборони. Штаб-квартира знаходиться у Брюсселі, у Парижі розташовані

Рада та Секретаріат ЗЄС. На 2006 рік членами ЗЄС є: Німеччина, Бельгія, Іспанія, Франція, Греція, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Велика Британія. Статус спостерігачів мають Австрія, Данія, Фінляндія, Ірландія, Швеція. Асоційовані члени ЗЄС: Ісландія, Норвегія, Польща, Туреччина, Угорщина, Чехія. Асоційовані партнери: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія.

У листопаді 2000 року розпочалася поетапна реформа організації з метою її саморозпуску після виконання всіх зобов'язань. Згідно з цією реформою, певні функції ЗЄС передаються новій структурі під назвою «Зарубіжна політика та спільна безпека», яку очолив Хав'єр Солана (Іспанія), водночас верховний комісар з питань зовнішньої політики та спільної безпеки ЄС. До компетенції Євросоюзу в 2002 році відійшли Інститут безпеки та супутниковий центр ЗЄС.

Україна на початку тисячоліття домагалася статусу асоційованого партнера, але переговори не дійшли до очікуваного результату.

<http://www.weu.int>

Іберо-американський самміт (Iberian-American Summit) – існує з 1991 року. Збирає щорічні самміти керівників країн та урядів Центральної та Південної Америки, Іспанії та Португалії для спільного обговорення політичних та економічних проблем.

Ісламський банк розвитку (IDB, Islamic Development Bank) – створений у 1974 році, штаб-квартира в місті Джидда, Саудівська Аравія. Наприкінці 2005 організація нараховувала 55 держав-членів. Фінансує проекти з розвитку в ісламських країнах.

<http://www.isdb.org>

Карибське співтовариство (Caribbean Community) – створене в 1973 році за ініціативою чотирьох країн: Барбадосу, Тринідаду і Тобаго, Ямайки та Гвіани. Станом на 2005 рік до організації додалися ще 11 країн, переважно всі англomовні, більшість – островні держави: Антигуа, Багамські острови, Беліз, Домініканська республіка, Гренада, Монсера, Сен-Кіт і Невіс, Сен-Люсі, Сен-Венсен та Гренадіни, Сурінам, Гаїті. Ця організація – спроба спільного вирішення регіональних проблем небагатими країнами з подібним рівнем економічного розвитку.

<http://www.caricom.org>

Комісія Індійського Океану (IOC, Indian Ocean Commission) – штаб-квартира на острові Моріс, організацію створено в 1984 році. Члени на перші дні 2006: Коморські острови, Реюньон (Франція), Мадагаскар, острів Моріс, Сейшельські острови.

<http://www.coi-info.org>

Ліга арабських держав (LAS, League of Arab States) – заснована в 1945 році в Каїрі, Єгипет, з ініціативи Іраку, Єгипту, Йемена, Лівану, Саудівської Аравії, Сирії та Територій Західного берега ріки Йордан. Нині об'єднує 22 держави.

<http://www.arableagueonline.org>

Митний союз Південної Африки – заснований в 1969 році, штаб-квартира в Преторії, об'єднує Південно-Африканську Республіку, Ботсвану, Лесото, Свазіленд і Намібію.

Міжамериканський банк з розвитку (IDB, Inter-American Development Bank) – існує з 1959 року, штаб-квартира в Вашингтоні. На перші дні 2006 року нараховував 46 країн-членів, до яких, крім держав американського континенту, входять країни Європи та Японія. Банк існує для забезпечення економічних проектів на території Латинської Америки та країн басейну Карибського моря.

<http://www.iadb.org>

Міжнародна організація з міграції, МОМ (IOM, International Migration Organization) – існує під цією назвою з 1989 року. Ця структура є правонаступницею іншої організації – Міждержавного комітету з питань міграційних рухів у Європі, яка, в свою чергу, замінила собою в 1952 році Міжнародну організацію біженців, створену відразу після Другої світової війни. На кінець 2005 року організація нараховувала 116 держав-членів, причому 49 нових членів приєдналися до структури після 1989 року. Штаб-квартира в Женеві (Швейцарія). Станом на 2004 рік бюджет організації становив 640 мільйонів доларів США. МОМ займається питаннями облаштування мігрантів, гідного поводження з ними, швидкою допомогою в термінових випадках примусового переселення людей під час збройних конфліктів, допомагає біженцям повертатися в їхні країни, займається реадмісією нелегалів, бореться проти сучасного рабства та має інші напрямки діяльності. МОМ має статус спостерігача в ООН. Останнім часом здійснює чимало проектів на території колишнього Радянського Союзу.

В Україні з 1996 року працює представництво МОМ. Україна є членом цієї організації з 2002 року.

<http://www.iom.int>

Міжнародна франкомовна організація (Organisation Internationale de la Francophonie) – на кінець 2002 року об'єднує 49 країн, частина з яких використовує французьку мову як державну, решта – лише заохочує вивчення французької мови. З організацією працюють також 10 країн-спостерігачів та 4 асоційовані держави. Офіційно ця назва існує з 1998 року, попередні структури, яким наслідувала Міжнародна франкомовна організація,

працюють з 1970 року, себто з часів розпаду французької імперії. Кожні два роки відбуваються саміти керівників держав та урядів країн, що використовують у щоденному вжитку французьку мову. Проекти цієї структури – політичні та економічні, з метою заохотити зв'язки на базі використання французької мови. Секретаріат організації знаходиться в Парижі. Україна не бере участі в роботі цієї організації.

<http://www.francophonie.org>

Найменш розвинені країни (improverished countries) – категорія, визначена ООН для найбідніших держав світу. Розташовані в Африці, басейнах Карибського моря та Тихого океану. Наприкінці 2005 року до складу групи входили 50 держав. Це приблизно 700 мільйонів осіб, або 12% населення планети. Приналежність до групи визначається двома критеріями: бідністю населення та бідністю земельних ресурсів. Першу конференцію по проблемах цих країн було зорганізовано ООН у Парижі в 1981, другу – в 1990 роках. Наслідком цих заходів стало скасування боргу цих країн різним інституціям та державам. Поза тим, рівень життя в зазначених країнах і далі знижується. За останні 25 років лише одна держава змогла полишити цей список – це Ботсвана. Третя конференція по проблемах найбідніших країн відбулася у Брюсселі під спільною егідою ООН та Європейського Союзу в 2001 році. Було ухвалено програму з ліквідації найжорсткішого жебрацтва в світі терміном до 2010 року.

До найбідніших країн світу належать: Афганістан, Ангола, Бангладеш, Бенін, Бутан, Буркіна-Фасо, Бурунді, Камбоджа, Острови Зеленого Мису, Коморські острови, Джибуті, Еритрея, Ефіопія, Гамбія, Гвінея, Гвінея-Бісау, Екваторіальна Гвінея, Гаїті, Соломонові острови, Кірібаті, Лесото, Ліберія, Мадагаскар, Малавські острови, Мальдівські острови, Малі, Мавританія, Мозамбік, Бірма, Непал, Нігер, Уганда, Центрально-Африканська Республіка, Конго, Лаос, Танзанія, Руанда, Сан-Томе і Принсіпі, Самоа, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Сомалі, Судан, Чад, Тиморські острови, Того, Товалу, Вануату, Йемен, Замбія.

<http://www.un.org/special-rep/ohrlls/ohrlls/default.htm>

Нове партнерство за африканський розвиток (NEPAD) – структура зародилася в жовтні 2001 року з ініціативи Алжиру, Південної Африки, Нігерії та Сенегалу. Спочатку рух був частиною Африканської спілки, нині є концептуальним продовженням спільного, глобального плану з розвитку, який склали цитовані країни-засновниці, з метою відродити Африканський континент. Цей план отримав підтримку з боку Великої Вісімки і здійснюється за протекторату розвинених країн.

<http://www.nepad.org>

Організація американських держав (OAS Organization of American States) – створена в 1948 році, штаб-квартира в Вашингтоні. Об'єднує 34 держави Південної, Центральної та Північної Америки. Кубу було виключено з складу організації в 1962 році.

<http://www.oas.org>

Організація економічного співробітництва й розвитку, ОЕСР (OECD, Organization for Economic Cooperation and Development) – створена в 1948 році з метою відбудувати зруйновану війною Європу за допомогою Сполучених Штатів Америки (реалізація плану американського держсекретаря Джорджа Маршалла, котрий, виступаючи в 1947 році в Гарварді, запропонував план відбудови європейської економіки). Штаб-квартира в Парижі. У 1961 році організація відкрила лави для неєвропейських країн. На кінець 2005 року нараховувала 30 держав-членів: Німеччина, Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Південна Корея, Данія, Іспанія, Сполучені Штати Америки, Фінляндія, Франція, Греція, Угорщина, Ірландія, Ісландія, Італія, Японія, Люксембург, Мексика, Норвегія, Нова Зеландія, Нідерланди, Польща, Португалія, Чехія, Велика Британія, Словаччина, Швеція, Швейцарія, Туреччина. Сербія та Чорногорія мають спеціальний статус. Росія подала заявку на вступ до ОЕСР.

Організація допомагає урядам демократичних та економічно розвинених держав вдосконалювати свою економічну та соціальну практику, прозоріше наглядати за використанням фінансів, боротися з відмиванням грошей. Це своєрідна лабораторія ідей, структура з вивчення глобальних економічних тенденцій. Річний бюджет – на рівні 300 мільйонів доларів США, з яких 25% надходить від Сполучених Штатів. Рішення організації не має прямої дії – тобто, має рекомендаційний, не обов'язковий до виконання характер. Але лише виконання рекомендацій є передумовою до можливого вступу до цієї структури – своєрідного клубу тих країн, які гарантують відносну чистоту та прозорість економічних операцій на своїй території.

У 1998 році ОЕСР заснувала центр співробітництва з державами, які не є її членами. Україна співпрацює з цим центром з 1999 року. Тоді була підписана угода між ОЕСР та Україною про привілеї та імунітети, ратифікована наступним роком українським парламентом.

Однією з підструктур ОЕСР є Група з боротьби з відмиванням грошей (FATF-GAFI). Тривалий час Україна перебувала в чорному списку цієї групи через недостатню пильність у боротьбі з тіньовими капіталами та відмиванням брудних коштів. У 2005 році Україну було вилуче-

но з цього списку, що відкриває дорогу до майбутнього вступу до Світової Організації Торгівлі та до інших вигідних у співпраці економічних світових структур.

<http://www.oecd.org>

Організація ісламської конференції (ОІС, Organization of the Islamic Conference) – заснована в 1969 році, штаб-квартира в місті Джидда, Саудівська Аравія. На кінець 2005 року об'єднувала 57 держав-членів з Африки, Близького Сходу, Азії та Європи. Організація опікується питаннями економічної співпраці, культурного розвитку. У проектах на 2006 рік оголошені:

- організація Ісламської Академії з метою сформулювати загальні та прийнятні для всіх мусульман трактування догм Корану;
- створення фонду проти жebraцтва для країн-членів;
- започаткування зони вільної торгівлі між країнами-членами;
- конференція щодо спільного розуміння історії країнами-членами з метою системного перегляду та уніфікації підходу до історії в шкільних посібниках.

<http://www.oic-oci.org>

Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК, Organization of the Petroleum Exporting Countries) – заснована в Багдаді в 1960 році за ініціативою Венесуели. Країни-члени: Алжир, Саудівська Аравія, Індонезія, Ірак, Іран, Катар, Кувейт, Лівія, Нігерія, Об'єднані Арабські Емірати, Венесуела. Дві держави залишили структуру: в 1992 році – Еквадор, а в 1995 – Габон.

<http://www.opec.org>

Організація з безпеки та співробітництва в Європі, ОБСЄ (OSCE, Organization for Security and Cooperation in Europe) – заснована в 1975 році під час конференції в Хельсінкі 35-ма країнами, первинна назва – Конференція з безпеки та співробітництва в Європі. Тоді це був консультативний орган між країнами Північної Америки та переважно Західної Європи. Нинішня назва працює з 1994 року. Секретаріат знаходиться у Відні (Австрія). На кінець 2005 року мала 55 членів: США, Канада, всі члени Євросоюзу, всі колишні республіки СРСР, колишні складові Югославії. Провідним документом є Пакт про стабільність у Європі, затверджений в 1994 році на саміті в Будапешті. Це своєрідний кодекс політично-військової поведінки з питань безпеки. Організація опікується контролем над озброєнням та роззброєнням, миротворчими акціями, наглядом за дотриманням демократичних стандартів під час виборів тощо.

В Україні працює представництво ОБСЄ. Українська дипломатична місія також акредитована при ОБСЄ у Відні.

Сьогодні до ОБСЄ входять такі держави: Австрія, Албанія, Азербайджан, Андорра, Бельгія, Білорусь, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Вануату, Великобританія, Вірменія, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Канада, Кіпр, Киргизька Республіка, Латвія, Ліхтенштейн, Литва, Люксембург, Мальта, Молдова, Монако, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Сан-Марино, Словаччина, Словенія, Сполучені Штати Америки, Таджикистан, колишня Югославська Республіка Македонія, Туркменістан, Туреччина, Угорщина, Узбекистан, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чеська Республіка, Швейцарія, Швеція, Сербія та Чорногорія.

Головним органом ОБСЄ є Рада Міністрів закордонних справ, яка збирається щороку.

<http://www.osce.org>

Організація Шангайської кооперації (Organization of cooperation of Shanghai) – з 2001 року об'єднує Китай, Росію, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан та Узбекистан. Формально організація є подовженням роботи Шангайської групи, створеної в 1996 році з метою врегулювання проблем з кордонами та безпекою в регіоні. Нині має виразний економічний акцент у діяльності. З 2002 року структура має свою хартію та штаб-квартиру в Пекіні.

Пакт стабільності для Південно-Східної Європи (SPSEE, Stability Pact for South Eastern Europe) – заснований у 1999 році на саміті в Сараєво з метою відбудови Балканських країн. Координується Європейським Союзом, на грудень 2005 року нараховував 40 країн-членів: всі 25 держав-учасниць ЄС плюс Албанія, Боснія-Герцеговина, Болгарія, Македонія, Молдова, Румунія, Сербія та Чорногорія, Туреччина, Сполучені Штати, Канада, Японія, Норвегія, Росія, Україна, Швейцарія.

За оцінкою української та західної дипломатії, Пакт стабільності був спробою замінити політику втручання в кризові ситуації (яка була типовою реакцією міжнародного співтовариства на конфлікти в Балканських країнах) на довгострокову стратегію запобігання конфліктам. Ця структура не планувалася як фінансова організація чи бюро технічної допомоги, але як орган колективного міжнародного осмислення ситуації, орган з напрацювання спільної стратегії, взаємодії між країнами-учасниками. Пакт розробив та намагається втілювати три програми:

- з захисту прав людини
- з економічного відродження
- з питань безпеки.

Пріоритетами організації є залучення інвестиційних коштів на відновлення регіону, вирішення проблеми біженців, боротьба з організованою злочинністю, контроль за скороченням стрілецької та легкої зброї, боротьба з торгівлею людьми.

У 2005 році українська дипломатія поставила питання про призначення регіонального координатора пакту по Україні з метою активнішої участі України в роботі організації.

<http://www.stabilitypact.org>

Південноамериканський спільний ринок (MERCOSUR, Mercado Comum do Sud) – засновницька угода набула чинності в січні 1995 року, постійний секретаріат розміщено в Монтевідео, Парагвай. Об'єднує на останні дні 2005 року такі країни: Аргентина, Бразилія, Парагвай та Уругвай. Асоційовані члени: Чилі, Болівія, Колумбія, Еквадор, Перу, Венесуела. Передбачає скасування певних митних зборів, комерційні пільги тощо.

<http://www.mercosur.org.uy>

Північна Рада (Nordic Council) – створений в 1952 році Данією, Ісландією, Фінляндією, Швецією, Норвегією з метою активізації економічних, культурних, соціальних відносин.

<http://www.norden.org>

Північноамериканська зона вільної торгівлі - (NAFTA North American Free Trade Agreement) – відповідний договір про заснування спільного ринку набув чинності в 1994 році між США, Канадою та Мексикою. Документ регулює виключно комерційні відносини.

<http://www.nafta-sec-alena.org>

Рада Балтійських держав (CBSS, Council of the Baltic Sea States) – створена в березні 1992 року, внаслідок розпаду СРСР. Штаб-квартира в Стокгольмі, Швеція. На 2005 рік до ради входять: Німеччина, Данія, Ісландія, Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Росія, Швеція, Європейська Комісія.

<http://www.cbss.st>

Рада Європи (Council of Europe) – була заснована в 1949 році десятьма державами: Велика Британія, Ірландія, Бельгія, Данія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Франція, Швеція. Нині ця організація зі штаб-квартирою в Страсбурзі нараховує 46 членів, 21 з яких розташовані в Центральній та Східній Європі. Це єдина європейська структура, що забезпечує системний діалог між країнами Сходу та Заходу Європи. Україна стала членом РЄ 9 листопада 1995 року.

У статусі кандидатів до Ради Європи перебувають Білорусь, чие членство було призупинене через недемократичність режиму Александра Лу-

кашенка, та Чорногорія, котра здобула незалежність лише в травні 2006 року. П'ять держав мають статус спостерігача: США, Канада, Мексика, Японія та Ватикан.

Цілі Ради Європи:

- нагляд за дотриманням прав людини в країнах-членах організації,
- нагляд за демократичністю електоральних процесів,
- гармонізація правової та соціальної практики між країнами-членами
- просування та захист спільних європейських цінностей, з дотриманням культурних особливостей країн.

Провідні структури Ради Європи:

- Комітет міністрів, що складається з міністрів закордонних справ країн-членів та ухвалює рішення від імені організації методом консенсусу;
- Парламентська Асамблея, до якої входять 630 депутатів національних парламентів держав-учасниць організації;
- Конгрес місцевих та регіональних владних структур, який складається з Палати місцевих влад та Регіональної палати;
- Генеральний Секретаріат, де постійно працюють 1800 функціонерів.

Річний бюджет Ради Європи – 190 мільйонів євро.

Рада Європи ухвалює резолюції та рекомендації, які не мають механізму прямої дії, себто не є жорстко обов'язковими до виконання, проте нехтування рекомендаціями та резолюціями може призвести до санкції, до певної ізоляції держави на міжнародному рівні, до погіршення її іміджу на світовій арені. Загалом Рада Європи дбає про прозорість політичних процесів у країнах-членах, про відповідність політичної практики стандартам організації.

У період правління президента Кучми, та особливо після 2000 року, після вбивства журналіста Георгія Гонгадзе, Рада Європи приділяла дуже пильну увагу Україні. За тим, як висвітлювалася і робота Ради Європи, і візити доповідачок з українських питань Ханне Северінсен та Ренате Вольвенд, не важко було визначити, до якого політичного табору належить видання. Втім, на той період переважна більшість мас-медіа у той чи інший спосіб контролювалася або Об'єднаною Соціал-демократичною партією Віктора Медведчука, або структурами, близькими до зятя президента Кучми Віктора Пінчука. Висвітлення претензій Ради Європи до України, отже, подавалося більшістю ЗМІ відповідно до замовлення їхніх власників – як упереджене ставлення до «молодої демократії». Після помаранчевої революції критичне ставлення Ради Європи до України помітно зменшилося, хоча очевидно, що демократичні стандарти не впровадились автоматично в політичній практиці країни.

Станом на 2006 рік Україна далі перебуває під моніторингом РЄ – тобто під ретельним наглядом за виборчими процесами, дотриманням прав людини та принципів свободи слова тощо. Згідно з термінологією Ради Європи, «зняття моніторингу» означає, що організація визнала загальну відповідність державного функціонування демократичним принципам. Щодо колишніх радянських республік, моніторинг було знято лише з прибалтійських країн. Важливо розуміти, що загалом для таких держав, як Україна, які довго перебували у форматі тоталітарної політичної практики, процес моніторингу є вигідним, як би не видавалася престижною процедура зняття цього моніторингу. Моніторинг дозволяє залучити зовнішній нагляд за подіями в тих випадках, коли ситуація на національному полі заходить у глухий кут.

В Україні працює бюро Ради Європи за адресою 01030, м. Київ, вул. Івана Франка, 24-А. Тел (380-44) 234 37 78, факс (380-44) 234 40 84.

<http://www.coe.int>

Рада співпраці у Перській затоці (GCC, Gulf Cooperation Council) – структура заснована в 1981 році, штаб-квартира в місті Ер-Ріяд, Саудівська Аравія. Заснування цієї Ради – пряма реакція на революцію в Ірані. Станом на 2006 об'єднує наступні країни: Саудівська Аравія, Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати, Кувейт, Оман та Катар.

<http://www.gcc-sg.org>

Рух неприєднання (NAM Non Aligned Movement) – форум держав з дуже гнучкою організаційною системою, заснований в 1961 році під час Белградської конференції. Ідея належить індійському лідеру Джамахарлару Неру. Після звільнення від колоніальної залежності чимало нових держав прагнули уникнути участі у протистоянні по лінії Схід-Захід та забезпечити певну незалежність політичної дії для південних країн світу. Наприкінці 2005 року рух нараховував 116 країн-членів. Вплив на світові події у цієї організації доволі обмежений. Проте вона відбиває певну філософію, певну систему поглядів на світовий розвиток, що варта уваги. Наприклад, участь у русі зобов'язує своїх членів до неучасті в військових блоках. Основна діяльність руху спрямована на боротьбу з проявами колоніалізму та постколоніалізму, апартеїду, усіх форм гегемонізму та експансіонізму. Вищий форум руху – конференції глав держав та урядів країн, вони скликаються раз на три роки. Організація не має бюджету, статуту, постійного представництва та штаб-квартири. Форуми фінансуються країнами, які їх організовують. Негласними локомотивами цього руху є Індія, Індонезія, Єгипет, Колумбія та Чилі.

На нинішньому етапі Рух неприєднання бере активну участь у розробці реформи ООН, наполягаючи на трьох провідних моментах:

- *перерозподіл компетенцій між Радою Безпеки ООН та Генеральною Асамблеєю на користь Асамблеї;*
- *встановлення підзвітності Ради Безпеки Асамблеї;*
- *підвищення ролі спеціалізованих структур та підструктур ООН.*

Україна має сталі дипломатичні робочі контакти з Рухом неприєднання та його провідними членами.

<http://www.nam.gov.za>

Союз Арабського Магриба (AMU, Arab Maghreb Union) – створений в 1989 році Алжиром, Марокко, Тунісом, Лівією та Мавританією. Не відрізняється високою політичною активністю.

<http://www.maghrebarabe.org>

Співдружність Незалежних держав, СНД (Commonwealth of Independent States) – організація, що об'єднала в 1991 році колишні радянські республіки (крім прибалтійських країн) під спільною метою «забезпечення цивілізованого розлучення». Згодом, за правління російського президента Владіміра Путіна, Москва посилила спроби відродити в рамках СНД сильно інтегровану довкола Росії наддержавну структуру, зі спільним зовнішнім митним законодавством, спільною оборонною системою, на що не погоджується Україна. Навесні 2006 року українська дипломатія та виконавча влада відкрито поставили питання про доцільність перебування України в СНД, про ефективність роботи цієї структури, про віддачу від членського внеску на суму понад 1 мільйон доларів на рік. Росія відповіла заявами на рівні Міністерства закордонних справ, що вихід з СНД означатиме припинення будь-яких шльог та преференцій у відносинах з Україною. Спільно з Україною питання про доцільність свого перебування в СНД поставили Грузія та Молдова.

Штаб-квартира СНД знаходиться в Мінську. На 2006 червень року членами СНД є Росія, Білорусь, Україна, Молдова, Грузія, Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Таджикистан, Киргизстан.

<http://www.cis.minsk.by>

Співтовариство португаломовних країн (CPLP, Comunidade dos de língua portuguesa) – створено в липні 1996 року за участі Португалії, Анголи, Гвінеї-Бісау, Кабо-Верде, Мозамбіку, Бразилії, Східних Тиморів та Сан-Томе й Принсіпи. Мета організації – просування та розвиток португальської мови та культури, а також економічна співпраця.

<http://www.cplp.org>

Співтовариство Східної Африки (EAC, East African Community) – існує з 1967 року, розпущено в 1977, знову зорганізовано в 1994 з новою засно-

вницькою угодою, яка стала до дії з 1999 року. Цілі організації – посилення митної кооперації за трикутником Кенія-Уганда-Танзанія. Секретаріат розташований в місті Аруша, Танзанія.

<http://www.eac.int>

Співтовариство Тихого океану (Pacific Community) – засновано в 1947 році наступними країнами: Австралія, Сполучені Штати Америки, Франція, Нова Зеландія, Велика Британія. Штаб-квартира в Нумеа, Нова Каледонія. На перші дні 2006 року нараховувала 22 країн-членів, за рахунок острівних держав, що додалися (острови Кука, Фіджі, Маршалові острови, Французька Полінезія та інші). Організація підтримує розвиток торгівлі, риболовства, сільського господарства на островах, підвищує рівень медицини, освіти, здобуває та розподіляє донорські кошти на програми з технічної допомоги, для боротьби з безробіттям та бідністю.

<http://www.spc.org.fj/>

Спільний ринок країн Південної та Східної Африки (COMESA, Comesa Common Market for Eastern and Southern Africa) – створена в 1981 році як своєрідна зона вільного обміну та торгівлі. Штаб-квартира в місті Луака, Замбія. Нараховує 20 країн-членів.

<http://www.comesa.int>

Форум Тихоокеанських островів (Pacific Island Forum) – створений в 1971 році країнами, що мають прямий вихід до Тихого океану. Штаб-квартира в місті Сува, острови Фіджі. Організацію створено за ініціативою Екватора з метою позбавити Південний регіон Тихого океану ядерної загрози, оскільки на островах цієї зони ядерні держави, і зокрема Франція, здійснювали випробування ядерної зброї. Власне, за відновлення ядерних випробувань у 1995 році Францію було виключено з організації. У 1996 році Париж зумів відновити свою присутність у статусі партнера. Організація об'єднує 16 країн-членів.

<http://www.forumsec.org.fj/>

Центральноамериканський спільний ринок (Central American Common Market) – існує з 1960 року, штаб-квартира в Гватемалі. Нараховує 5 країн-членів: Коста-Ріка, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Сальвадор.

Центральноєвропейська зона вільної торгівлі (CEFTA, Central European Free Trade Agreement) – заснована в 1992 році країнами-членами Вишеградської четвірки: Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною. Нині до структури також входять Словенія, Румунія, Болгарія.

<http://www.cefta.org>

Центральноєвропейська ініціатива, ЦЕІ (CEI, Central European Initiative) – спочатку це був суто неформальний форум, створений у 1989 році з ме-

ною заохочення економічного та політичного співробітництва, а також забезпечення миру й стабільності, до якого входили Італія, Угорщина та Югославія. Пізніше структура оформилася у сталу організацію із штаб-квартирою в місті Трієст, Італія. На перші дні 2006 року до неї входили: Албанія, Австрія, Боснія-Герцеговина, Болгарія, Білорусь, Хорватія, Угорщина, Італія, Македонія, Молдова, Польща, Чехія, Румунія, Словаччина, Словенія, Україна, Сербія та Чорногорія.

Щорічно восени держави-члени проводять зустрічі на рівні глав урядів. Кожної весни відбуваються наради міністрів закордонних країн організації. ЦЕІ має 18 спеціально створених робочих груп (з питань довкілля, енергетики, транспорту, сільського господарства, малих та середніх підприємств, цивільної оборони, науки та технологій, статистики, культури, ЗМІ, туризму, національних меншин, міграції, боротьби з організованою злочинністю та розповсюдженням наркотиків, молодіжних контактів, освіти, телекомунікацій), в яких проробляються актуальні питання співпраці між країнами-членами.

У ЦЕІ існує річне головування (з 3 січня кожного року). Міністр закордонних справ головуючої країни виконує роль Голови ЦЕІ. З 1996 року засновано керівний орган – Трійку (попередній, нинішній, наступний головуючі в організації).

Україна розпочала роботу з налагодження зв'язків із ЦЕІ з 1992 року. У 1994 році Україна стала членом Асоційованої ради ЦЕІ, а 31 травня 1996 року Україна набула повноцінного членства в організації.

<http://www.ceinet.org>

Чорноморське Економічне Співробітництво, ОЧЕС (BSEC, Black Sea Economic Cooperation) – засноване у 1992 році з ініціативи Туреччини, штаб-квартира в Стамбулі. ОЧЕС набув статусу повноцінної міжнародної регіональної структури з 1 травня 1999 року, коли набув чинності статут організації. На останні дні 2005 року до організації входили: Албанія, Вірменія, Азербайджан, Болгарія, Грузія, Греція, Молдова, Румунія, Росія, Туреччина, Україна. Спостерігачі: Італія, Ізраїль, Словаччина, Єгипет, Туніс, Польща, Боснія та Герцеговина, Казахстан, Кіпр, Йорданія, Словенія, Хорватія та Австрія. Заявки на вступ також подали Іран, Македонія та Афганістан. Засновницький документ – Декларація саміту Чорноморського економічного співробітництва від 1992 року. Пріоритетні напрямки діяльності – екологія, наука, сейсмологія, охорона здоров'я, енергетика, утилізація відходів, а також торгівля та розвиток спільних проєктів у галузях інформатики, банківської справи, зв'язку, сільського господарства. За оцінками української дипломатії, перспективними мо-

жна вважати наступні проекти ОЧЕС, що перебувають нині на різних стадіях імплементації:

- створення Чорноморського транспортного кільця;
- об'єднання електромереж країн-членів організації,
- створення мережі офіцерів зв'язку з питань боротьби з організованою злочинністю.

В перші роки після здобуття незалежності Україна поклала великі надії на участь у цій організації та її подальший розвиток. Проте загальна активність цієї міжнародної структури не є високою, попри те, що потенційно Чорноморський регіон концентрує економічні та транспортні інтереси країн-учасниць.

Вищим органом ОЧЕС є Засідання Ради Міністрів закордонних справ, головування триває по півроку та забезпечується по черзі кожною країною-учасницею.

<http://www.bsec.gov.tr>

* * *

Ми бачимо, що попри те, що перші міжнародні організації почали засновуватися ще у XIX столітті, справжнім поштовхом у творенні наднаціональних об'єднань з тією чи іншою метою були дві світові війни, бо більшість організацій утворилася після Другої світової. Другим імпульсом до творення міжнародних структур стало завершення Холодної війни, падіння Берлінської стіни та зникнення Радянського Союзу. Збільшення реальної ролі та впливу міжнародних організацій є відносно новим явищем. А тому публікації на тему міжнародних організацій (у форматі інтерв'ю експертів та керівників цих структур, аналітичних розвідок, розслідувань тощо) саме нині є актуальними, бо потребують журналістського та громадського системного усвідомлення.

Від появи першої міжнародної організації – Центральної комісії з навігації по Рейну, створеної за рішенням Віденського конгресу в 1815 році, – минуло майже 200 років. З цього часу політичний та економічний потенціал міждержавних союзів та об'єднань, яких на початку XXI століття зареєстровано понад 400, системно збільшується. Якщо перші міжнародні організації ставили перед собою виключно економічні цілі (як, наприклад, Дунайська Європейська Комісія від 1956 року чи Міжнародний Телеграфний Союз від 1865 року), то політичні питання з'явилися на порядку денному лише після Першої світової, із заснуванням попередниці ООН – Ліги Націй. Проте поставлені політичні питання не знаходили ефективних відповідей та реального впливу на політику тривалий час. Те, що відносна ефективність з'явилася лише якісь останні двадцять

років (з успіхом деяких миротворчих процесів, також відносним, з реалізацією кількох глобальних економічних проектів тощо), пояснюється збільшенням взаємозалежності країн світу, а також підвищенням прямої залежності держав світу від енергетичних ресурсів та тих, хто їх постає. Спільні складні проблеми вимагають колективних підходів.

5. Міжнародне судочинство

З часів Нюрнберзького процесу 1945 року над німецькими націонал-соціалістами розвиток міжнародного судочинства загальмувався аж до останнього десятиліття XX століття, коли відбулися показові процеси над організаторами геноциду в Руанді і ще пізніше – над військовими злочинцями з Балканських країн, котрі брали участь у етнічних чистках. Прецедентом у пошуках спільної міжнародної відповіді на військові злочини є створення Міжнародного Трибуналу в Гаазі, спеціально для розгляду процесів по колишній Югославії. Пізніше Трибунал стане предтечею та в певному сенсі передумовою появи Міжнародного Кримінального Суду, що робить нині свої перші кроки. Найвидовищнішими акціями міжнародного судочинства, які ретельно відстежувала західна преса, мабуть, можна назвати процес над іракським диктатором Саддамом Хусейном та над лідером сербських націоналістів Слободаном Мілошевичем.

Проте судові слухання – це завершальна фаза будь-якого успішного розслідування та досудового розгляду. Журналістам важливо добре орієнтуватися як у стандартних фазах юридичних міжнародних процедур, так і в специфіці, повноваженнях кожної міжнародної судової інституції. На методологічному рівні загальну інформацію про кожну інстанцію можна знайти через пошукові системи в Інтернеті, але важливо уточнити з фахівцями-юристами, на які саме типи позовів здатний позитивно відповісти суд, які він не приймає до розгляду за визначенням, які пріоритети, цілі саме цього суду тощо. Важливо також зрозуміти, який тип рішень повноважний ухвалювати суд, до чого саме зобов'язує його вердикт, чим реально загрожує невиконання його рішення.

Принцип універсальної юрисдикції

Універсальна юрисдикція – це механізм кримінального права, який дозволяє кримінальне переслідування за скоєні злочини не за принципом громадянства злочинця, не за принципом території, на якій було скоєно злочин, а за характером цього злочину. Наприклад, геноцид, злочини проти людства можуть підпадати в деяких країнах (таких, наприклад, як Бельгія, Німеччина або Іспанія) під критерій універсальної юрисдикції.

Прикладом застосування універсальної юрисдикції може служити позов, поданий у Німеччині 15.12.05 проти узбецького міністра внутрішніх справ Зокірджона Алматова за розстріл у Андижані від 700 до 1000 учасників мирної демонстрації протесту під час виборів у 2005 році. Про цей позов чимало писала західна преса. Міжнародна правозахисна громадська організація Хьюман Райт Вотч підготувала цей позов проти колишнього міністра, дізнавшись, що він перебуває на території Німеччини – лікується у цій країні від раку за сприяння російського МЗСу. Москва домоглася в'їзної візи пану Алматову попри те, що його ім'я фігурувало в списку з 12 осіб, кому була заборонена віза до ЄС.

Насправді принцип універсальної юрисдикції тільки стає до дії в системі міжнародного судочинства. Перші позови лише розглядаються судами, перші механізми розгляду лише напрацьовуються. Тож Лотт Лейх, відповідальна з Хьюман Райт Вотч по роботі з Європою, лише сподівається на створення відповідного правничого прецеденту. Узбецький міністр, імовірно, персонально відповідальний за розстріл мирних демонстрантів, обвинувачується в скоєнні злочину проти людства та застосуванні торгтур.

Аби подати позов проти конкретного чиновника чи іншого імовірного злодія за принципом універсальної юрисдикції, потрібно, щоб ця особа прибула в країну, де цей принцип запроваджено (наприклад, до Німеччини чи до Бельгії). Тоді місцеве правосуддя може оголосити звинувачення та затримати підозрюваного в скоєнні відповідного злочину.

Міжнародний кримінальний суд у Гаазі

Статут Міжнародного Кримінального Суду підписано 17 липня 1998 року. Після відповідних правничих процедур засновницький документ набув чинності 1 липня 2002 року. Кримінальний Суд, отже, здійснює судочинство над фізичними особами, які відповідальні за тяжкі злочини, скоєні проти людства, проти прав і свобод людини, а також відповідальні за військові злочини.

Засновниками Міжнародного Кримінального Суду є 139 держав-учасниць, які підписали його статут. Станом на грудень 2005 року, 99 з держав-членів ратифікували цей статут. Суд приймає позови від держав, а також дозволяє громадським організаціям надавати документацію про злочини до суду, з метою ініціювати з боку суду спочатку «попередній аналіз фактів», а пізніше, якщо факти виявляться переконливими, – «інформаційну місію». Висновки місії, в свою чергу, можуть стати підставою розслідування з боку суду.

На концептуальному рівні Суд планувався як інструмент колективної відповідальності держав за злочини проти людства, де б вони не були скоєні. Ця концепція взаємозалежності є досить новою для світової політики та не має однозначної підтримки з-поміж впливових держав. Наприклад, Сполучені Штати в особі адміністрації президента Джорджа Буша досить ворожо поставилися до цієї нової міжнародної структури та висловили протест проти того, щоб американські громадяни поставали перед цією інституцією у випадках, наприклад, позовів від родичів мирних мешканців, котрих було вбито під час рейдів американської армії в Афганістані чи в Іраку. Проте опитування громадської думки, здійснене в червні 2006 року, засвідчило, що 77 відсотків американців позитивно ставляться до факту існування Міжнародного кримінального суду.

До складу суду входять судді, половина з яких раніше працювала на дипломатичній роботі. На думку багатьох західних експертів, це становить певну засадничу проблему, бо такі судді сприймають світ очима дипломата, а не правника. Отже, виникає певна несумісність між вимогами правосуддя та політичним баченням проблем у країнах, в яких відбуваються розслідування: на практиці виявляється дуже важко поєднати інтереси політики, забезпечення миру в проблемних регіонах (тут неминучі компроміси) та безпристрасною відповідальністю за скоєні злочини.

За три роки існування, 2003-2006, три держави зверталися до суду: Уганда (29 січня 2004 – військові злочини), Демократична Республіка Конго (19 квітня 2004 року – залучення дітей до зброї) та Центральноафриканська республіка (7 січня 2005 року). Безпосередньо Генеральний Секретар ООН також скерував запит до прокурора цього суду в квітні 2005 року з питань збройного конфлікту в суданській провінції Дарфур (Африка), де без даху над головою опинилися понад мільйон біженців. Унаслідок цих позовів розпочалися три розслідування: в Уганді, Конго та Дарфурі. Найбільше просунулася вперед справа в Конго: лідер Союзу патріотів Конго (насправді – керівник збройної каральної групи) Томас Любанга заарештований і перевезений до Гааги, перші попередні слухання справи заплановані на вересень 2006. Пан Любанга станом на червень 2006 року – єдиний заарештований, якого утримують під вартою у в'язниці Кримінального суду в Гаазі. Розслідування по Центральноафриканській республіці не розпочато, але на ньому наполягає низка впливових правозахисних структур, таких, як Міжнародна Федерація з прав людини.

За поясненням прес-служби Міжнародного Кримінального Суду, позиватися можна лише стосовно тих злочинів, які були здійснені після того, як

суд набув чинності. Тому, наприклад, Україна не може позиватися в цьому суді з Росією через Голодомор, що був заподіяний Москвою в 1933 році.

Західна преса досить скептично оцінює перші три роки роботи Міжнародного кримінального суду. Загальна тональність публікацій: політика суду не видається чіткою, як має бути; суд зосереджується на середніх виконавцях, не притягаючи до відповідальності реальних впливових політиків, відповідальних за злочини. Перший та єдиний (станом на червень 2006 року) керівник Міжнародного кримінального суду прокурор Луїс Морено-Окампо (колишній викладач Гарвардського університету в США, громадянин Аргентини, який зробив собі ім'я під час процесу над керівниками військової хунти в Аргентині, пізніше прославився захистом футболіста Дієго Марадонні), намагається шукати співпраці з державами, чії громадяни переслідуються судом, і ця тактика також зазнає гострої критики з боку преси, правозахисників та фахових правників.

Журналісти зазначають, що пан Морено-Окампо практично ніколи не йде на контакт з пресою: не дає інтерв'ю, не збирає прес-конференцій, відмовляється спілкуватися оф-рекордз. Єдина можливість почути пана прокурора – це потрапити на його звіт у Раді Безпеки ООН, для українських журналістів перспектива абсолютно міфічна. Відрядження до африканських країн, по яких працює нині Міжнародний кримінальний суд, також не видається легкою перспективою. Тому, мабуть, найреальніший підхід до теми у найближчі пару років, котрий можемо порадити, – це експертна аналітика, інтерв'ю з правниками-міжнародниками на теми роботи суду, його ефективності, перспектив, впливу особистості керівника на вибір процедур до розгляду тощо.

«Я хочу домогтися швидких, показових, педагогічних процесів», – якимось пояснив у одному з нечастих своїх інтерв'ю французькій газеті «Круа» керівник суду. Для журналістів, котрі спеціалізуються на правничих темах, нагода відстежувати такий прецедентний судовий процес – безпосередньо в Гаазі чи через прямі трансляції – може стати цікавою професійною вправою, з огляду на новизну та на прецедентність такого процесу.

На нинішньому етапі Україна майже не є учасником роботи цього суду. Київ підписав його статут, проте не ратифікував, оскільки Конституційний Суд України знайшов невідповідності українській Конституції. Теоретично український парламент може внести відповідні зміни до Конституції, які б дозволили ратифікувати статут Кримінального суду. Але, за оцінками українських правників, це питання гостро не стоїть, бо Україна, по-перше, не має збройних конфліктів на своїй території, і по-друге, Україна не переховує на своїй території військових злочинців з інших

країн, котрі проходять по справах цього суду. Тому відсутність ратифікації Статуту з боку України на нинішньому етапі не гальмує роботу цієї міжнародної установи.

<http://www.icc-cpi.int>

Європейський суд з прав людини

Європейський Суд з прав людини є структурою Ради Європи та знаходиться в Страсбурзі (Франція). Суд заснований у 1993 році, після падіння Берлінської стіни, зникнення Варшавського блоку та розпаду СРСР. Він замінив собою однойменну структуру, котра діяла за іншим статутом та опікувалася справами виключно західноєвропейських країн.

Новий Європейський Суд набув чинності 1 листопада 1998 року.

Засадничим документом суду є Європейська Конвенція з прав людини від 1950 року. Згідно з цією Конвенцією, держави-члени Ради Європи зобов'язуються дотримуватися певних стандартів поваги прав та свобод своїх громадян. Україна підписала згадану Конвенцію та ратифікувала її. Таким чином, українські та інші громадяни здобули право позиватися із українською державою через Європейський суд, якщо якийсь із принципів Конвенції були порушені.

Європейська Конвенція з прав людини гарантує:

- *право на життя, свободу, особисту недоторканість;*
- *право на справедливий судовий розгляд;*
- *право на вільні вибори;*
- *свободу думки, совісті, віросповідання;*
- *свободу висловлювання;*
- *право власності.*

Важливо розуміти, що вердикти Європейського суду з прав людини мають велике політичне значення, але не мають прямої дії щодо винних в тому чи іншому злочині. Суд лише наглядає за державою, котра зобов'язалася дотримуватися певних демократичних стандартів у відносинах із власними громадянами. Якщо в процесі судового розгляду виявиться, що держава порушила взяті зобов'язання, знехтувала відповідними стандартами, то державу визнають винною та зобов'язують до сплатення штрафу. Суд не може посадити за ґрати винних у вбивстві, не може наполягти на тій чи іншій процедурі допиту свідків чи звинувачених, що є прерогативою національного законодавства. Європейський суд може лише вказати, що держава під час того чи іншого розгляду або розслідування припустилася свідомих помилок і тим завинила перед конкретними громадянами.

Вдалим прикладом для розуміння принципів функціонування Європейського суду з прав людини є висновок по справі вбивства журналіста Георгія Гонгадзе. З державою Україною позивалася вдова журналіста Мирослава, котра за допомоги адвоката Сільвії Лосінотт змогла довести, що під час кримінального розслідування спочатку зникнення, а потім убивства її чоловіка Українська держава порушила право на життя її чоловіка (Гонгадзе був викрадений трьома штатними офіцерами МВД), що було порушено за генерального прокурора Михайла Потєбенька право на справедливий судовий розгляд та на ефективне розслідування стосовно родини загиблого журналіста, а також було завдано страждань та моральних тортур матері та вдові небіжчика. Суд визнав Україну винною, і держава в особі міністра юстиції Сергія Головатого з висновками погодилася та виконала рішення суду в повному обсязі.

Поза тим Європейський суд не в змозі імперативно змусити Україну покарати прямих замовників вбивства журналіста, не може зобов'язати до допиту того чи іншого підозрюваного тощо. Все, що стосується питань кримінальної відповідальності винних у вбивстві, перебуває в компетенції українського правосуддя.

Як писати про роботу Європейського суду з прав людини? Насамперед установіть співробітництво з прес-службою суду, яка може інформувати про просування будь-якої справи. На певному етапі – до прийняття рішень – інформація щодо того чи іншого позову може кваліфікуватися як конфіденційна. Проте після того, як суд визначився щодо прийнятності справи до розгляду, короткий зміст позову стає публічним.

Вердикти суду та аргументація суддів також є публічною інформацією.

Європейський суд майже не практикує судових слухань, вони відбуваються виключно на запит однієї з сторін процесу. Середній термін розгляду позовних заяв – від 2 до 4 років.

<http://www.echr.coe.int/>

Міжнародні комісії з розслідування

Міжнародні комісії з розслідування як водночас механізм міжнародної правничої співпраці та спосіб боротьби з безкарністю лише починають стверджуватись у світі. Перші комісії виникали наприкінці 90-х років суто за віссю Захід-Захід (себто за участю представників лише західноєвропейських держав) і лише в царині боротьби з великою злочинністю.

Пізніше концепція міжнародної комісії постала на вивченні багатьох міжнародних організацій, зокрема ООН та Ради Європи. Втім, на рівні Ради Європи далі виїзних місій із відповідними звітами та рекомендаці-

ями справа не просунулася. Причину нескладно зрозуміти на прикладі справи Гонгадзе. Попри те, що Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила відповідну рекомендацію в вересні 2001 року, комісію так і не було сформовано, оскільки запровадження такої комісії було прерогативою Комітету Міністрів. А Комітет Міністрів, за статутом міжнародної організації, ухвалює рішення лише консенсусом.

Деякі міністрів закордонних справ не забажали, отже, проголосувати за створення міжнародної комісії з розслідування вбивства Георгія Гонгадзе. Чому? Тодішній міністр закордонних справ України не мав від Києва відповідних повноважень голосувати «за»: за президента Кучми розслідування вбивства Гонгадзе влада вперто намагалася звести нанівець. Міністри закордонних справ Росії та Італії, мабуть, не забажали створювати прецедент та підготувати ґрунт для того, щоб, умовно кажучи, в Росії запрацювала міжнародна комісія з порушень прав людини в Чечні... В якихось випадках узяв гору національний політичний егоїзм влади, в якихось – небажання небезпечних аналогій. Відтак рекомендація залишилася невиконаною, а відповідний прецедент слідчої співпраці так і не створено.

Міжнародні комісії під егідою ООН відбуваються трохи ефективніше. Зокрема, розслідування вбивства прем'єр-міністра Лівану Рафіка Харірі завершилося публічними звинуваченнями на адресу сирійських спецслужб, що також є прецедентом і новацією світової політичної практики.

Чи варто писати про спроби міжнародних комісій із розслідування і як писати? Ми радимо з цієї теми активно співпрацювати з юристами у пошуках можливого формату міжнародної співпраці, який би варто було висунути на обговорення. Цікаво активізувати суспільну дискусію – як вийти з ситуації, коли національне правосуддя з тих чи інших міркувань виявляється не здатним довести до логічного завершення ту чи іншу справу?

Варто мати на увазі, що на рівні загальних тенденцій світ рухається до посилення кооперації в розслідуваннях. Зокрема, Європейська Комісія скерувала наприкінці червня 2006 до країн-членів ЄС офіційний запит із проханням полегшити судову та слідчу кооперацію в рамках Євросоюзу та зокрема, погодитися відмовитися від принципу одноголосності по рішеннях судово-кримінального характеру. Станом на кінець червня лише Німеччина не погоджується перейти на голосування більшістю, а не консенсусом, по кримінальній співпраці. Для довідки: міністерствам юстиції країн ЄС знадобилося понад три роки, аби знайти компроміс стосовно «мандату на здобуття доказів», який замислений для спрощення обміну інформацією по транснаціональних кримінальних розслідуваннях.

Цікаві також інтерв'ю із зарубіжними політиками з тих країн, де відповідні міжнародні ініціативи здійснюються, навіть якщо нині здебільшого йдеться лише про співпрацю слідчих з особливо важких злочинів. Врешті, доцільні огляди преси – по публікаціях, в яких аналізується досвід міжнародних комісій з розслідування.

6. Проблеми міжнародної економіки

Загальні тенденції світового розвитку системно підтверджують, що міжнародна економіка стає дедалі потужнішим важелем світової політики. Знаття засадничих принципів світового економічного розвитку стає абсолютно необхідним елементом для роботи з міжнародною тематикою. В певному розумінні світова політика сьогодні є причиною та наслідком непропорційного розподілу світових багатств між різними країнами світу, що визначає відносини довкола розподілу цього багатства.

Аби набути загальної міжнародної економічної культури, необхідної для розуміння сутності міжнародних відносин у світі, можна починати з регулярного ознайомлення зі звітами таких структур, як Міжнародний валютний фонд, Світовий Банк, Організація з Економічного Співробітництва в Європі тощо. Синтетичність цих звітів, а також чіткість обраних критеріїв, за якими оцінюється стан розвитку окремої держави, регіону або економічної галузі дозволяє мати досить адекватну картину ситуації в світі на провідних ринках сировини, а також визначити приблизну ступінь залежності держав, які цікавлять журналіста, від тих чи інших сировинних або індустріальних ринків.

На загальному рівні варто пам'ятати, що колективні міждержавні спроби вплинути на економіку в світі стали системним явищем лише після Другої світової війни. До цього потужні розвинуті країни діяли за правом сильного, решта світу чинила їм опір, наскільки це вдавалося, та захищала кожна окремо свої національні економічні інтереси.

Переломним моментом можна вважати заснування Міжнародного валютного фонду та Міжнародного банку з реконструкції та розвитку в 1944 році. Наступним системотворчим етапом є запровадження, починаючи з 1947 року, плану Маршалла, або системи допомоги з боку Сполучених Штатів постраждалим від Другої світової війни західноєвропейським державам. У той же рік було підписано угоду про ГАТТ (Генеральне агентство з тарифів та торгівлі), яке пізніше реформувалося в СОТ (Світову організацію торгівлі) і до якої Україна намагається вступити найближчим часом.

На користь того, що економіка є підґрунтям усякої політики, також свідчить той факт, що й Європейський Союз колиєть починався з суто економічного проекту – з Агентства вугілля та сталі, заснованого в 1951 році. Власне, сьогоденні прагнення України долучитися до європейських структур і стати членом того ж Європейського Союзу не в останню чергу продиктоване економічними мотивами.

Вміння бачити економічне в політичному та знаходити економічні пояснення до політичних дій відрізняє зрілого журналіста від початківця. Така професійна навичка складається не лише з вправності в роботі з джерелами, але й від щоденної роботи над власним бекграундом, над поповненням власної бази загальної економічної культури.

Глобалізація економіки та місце України

У періоди новітньої та найновішої історії світова економіка зазнає постійної експансії. Розвиток капіталізму спонукає потужний бізнес до постійного пошуку нових ринків збуту, нових просторів для ствердження та забезпечення власних інтересів. Наприкінці ХХ століття економіка різних країн світу стала являти собою складну, взаємозалежну мережу виробництва та експорту, а також відповідну систему політичних впливів, яка забезпечується через економічну діяльність.

На рівні сталої тенденції найпотужніші підприємства світу (такі, як російський «Газпром», як європейський сталеливарний комплекс «Арселор», як присутня в усьому світі комп'ютерна фірма «Макінтош» тощо) стають не лише наднаціональними структурами, що працюють на території відразу декількох держав. Такі міжнаціональні підприємства, особливо якщо вони спеціалізуються на стратегічній для економіки планети продукції – паливі, металах, деяких надсучасних фармацевтичних продуктах тощо, часто мають власну стратегію, що не є продовженням політики та вираженням інтересів котроїсь із країн, на території якої підприємство працює. На прикладі того ж «Газпрому» чітко можна бачити, що надпотужні підприємства самі стають факторами дипломатії та політики, щоправда, власне «Газпром», який на 51% контролюється Російською державою, є політичним інструментом саме російської дипломатії.

Глобалізація знаходить своє вираження в розвитку прямих зарубіжних інвестицій з однієї держави до іншої, в зміцненні мережі міжнародного виробництва, в активізації транснаціональної фінансової діяльності та в розширенні світової інформаційної мережі. Це об'єктивне політико-економічне явище має своїх апологетів та пристрасних кри-

тиків, оскільки розвиток процесу глобалізації неминуче обмежує державний суверенітет країн. Світова преса багато пише про численні акції протесту антиглобалістів. Проте ці сили наразі не мають ані власного ресурсу, ані впливової політичної підтримки, аби радикально вплинути на цей процес та призупинити його. Поза тим висвітлювати зіткнення інтересів міжнаціонального бізнесу та держав, конфлікти антиглобалістів та представників великого капіталу доцільно, аби ваше мас-медіа тримало читача в курсі цих процесів, котрі впливають і на українське економічне життя.

Провідні етапи становлення глобалізації в світі є наступними:

Початок ХХ століття – потужні, зокрема американські, підприємства започатковують механізми концентрації капіталу та інтернаціоналізації виробництва. Проте світова економіка залишається під визначальним впливом великих імперій на вкорені ними колонії та решту світу. Національні економіки залишаються досить замкненими, міжнародний розподіл праці лише зароджується.

1945. – кінець 60-х років – Сполучені Штати Америки встановлюють новий економічний порядок, заснований на принципах відкритості національних економік та заохочення масового споживання. Поза тим заохочення міжнародного обміну ще не вступає в протиріччя з принципами державного суверенітету та державного контролю над підвладними територіями. Міжнародна економіка забезпечує лише 12 % ВВП (валового внутрішнього продукту) світу. Укладаються перші міждержавні митні угоди, але національні економіки залишаються доволі замкненими циклами. Міжнародні підприємства в цей час продають свою продукцію лише там, де вони її виробляють, створюють робочі місця там, де працюють, і відповідно – ще не створюють загрози щодо втрати зайнятості робітників у тих державах, звідки ці підприємства первинно походять.

Початок 70-х років – середина 80-х – західні країни зазнають великого напливу імміграції, що масово перебиває найменш оплачувані робочі місця. Енергетична криза 1973 та 1979 років спричиняє перше безробіття. Обмін капіталами, послугами, продуктами між державами світу посилюється. Великі імперії розпадаються, колишні колонії масово набувають незалежності. Міжнародна торгівля й виробництво тепер набувають 22,5 % від світового внутрішнього валового продукту. Світовий розподіл праці структурно змінився: готова індустріальна продукція становить половину товарів міжнародного ринку, а не 20%, як це було наприкінці 60-х років.

На цьому етапі глобалізація ще не має потужних негативних побічних ефектів. Вона пришвидшує обмін новими технологіями виробництва, заохочує конкурентність у винайманні на роботу, робочі місця стають менш надійними, але залишаються досить захищеними.

Потужним поштовхом до глобалізації економіки став розвиток вантажного транспорту: з початку 80-х років з'явилася можливість перевозити тонну нафти на відстань у 1000 кілометрів по ціні поштової марки. Це мало справжні революційні наслідки для розвитку світової економіки.

Політичні обставини Холодної війни змушували потужні капіталістичні країни до взаємопідтримки й заохочення економічного обміну між собою. Відповідно, країни Азії та Південної Америки також віддають перевагу міжрегіональному обміну товарів та послуг.

1985 – 1990 – період демократизації в Радянському Союзі співпадає з політикою економічної лібералізації в країнах Великої Сімки, що спричинило активну приватизацію та зменшення державної опіки в країнах Заходу. Ці два фактори пришвидшили всі можливі форми економічного обміну, і зокрема – створення нових ринків капіталів. Системне збільшення міждержавних підприємств у світі стає причиною та наслідком активізації різноманітних ринків. Глобалізація набуває виразних негативних рис: вона спричиняє масове безробіття в багатьох країнах, підприємства яких переводять виробництво в ті країни, де праця коштує небагато і де немає суворих екологічних вимог. Рух капіталів відокремлюється від будь-якого державного та політичного контролю. Соціальний захист працюючих залишається прерогативою держав, водночас простір економічної діяльності глобалізується швидкими темпами.

1990 – 2006 – стрімка глобалізація посилює нерівність між країнами на планетарному рівні: 80% обмінів відбуваються у форматі «США-Японія-Євросоюз-Південно-Східна Азія». Решта територій по суті відсічена від магістральних потоків коштів. У західних економічно розвинених країнах збільшується розрив у якості життя між працюючими та безробітними, між кваліфікованими працівниками та некваліфікованими, що створює реальний ризик соціальних вибухів (що час від часу відбуваються під різними приводами).

Грубо узагальнюючи, та зважаючи на те, що 80% багатств планети перебуває у користуванні 20% населення планети, можна зробити висновок, що на нинішньому етапі світового розвитку глобалізація збагачує багатіїв з бідних країн та робить ще біднішим незможне населення країн багатих. Ця теза – ключ до розуміння конфліктів та подій довкола глобалізації.

Олігархічна система економіки, що сформувалася та затвердилася в Україні за останні півтора десятки років, також є органічною частиною та продовженням світової глобалізації. Співставний журналістський аналіз олігархічних систем світу був би, очевидно, цікавим українському читачу.

Інший аспект глобалізації, це міграція робочої сили за кордон. Цей процес має знову-таки світовий формат, але конкретно для України він знаходить вираження у двох показниках. Перша засаднича цифра: за загальними підрахунками, кожний шостий працездатний українець перебуває за кордоном на заробітках, або час від часу виїздить на таку роботу. Друга цифра: за обрахунками Міжнародної організації з питань міграції, гастарбайтери з цілого світу надсилають до своїх країн близько 100 мільярдів доларів на рік. Щодо українців, точних обрахунків організація не має, але припускає суму в межах 3 мільярдів доларів на рік. Життя заробітчанин, їхні долі, досвід, проблеми, та все, що з ними пов'язано також є однією з цікавих читачеві тем, оскільки стосується чи не кожної української родини.

Міжнародний валютний фонд

Цю міжнародну фінансову організацію (International Monetary Fund) створено 22 липня 1944 року, водночас із Світовим Банком. Засновниками стали 44 держави, присутні на бреттон-вудській валютно-фінансовій конференції. Штаб-квартира у Вашингтоні. У перші роки існування МВФ опікувався відродженням Західної Європи після Другої світової війни, пізніше став структурою консультацій, допомоги та кредитів для урядів бідних країн і держав із перехідним статусом економіки. МВФ також має право продавати валюту на золото своїм країнам-членам для того, щоб вони могли поживавити свою міжнародну торгівлю.

По суті, основна ідея створення МВФ та Бреттон-вудської валютної системи полягала у забезпеченні стабільності грошової одиниці – американського долара. За цей час створена система кілька разів була на межі краху, однак після криз та реформ МВФ і сьогодні залишається важливою та впливовою фінансовою інституцією, яка моніторить ситуацію на фінансових ринках світу та має інструменти його регуляції.

Свого часу Фонд створив власну міжнародну валюту, ПСВ – «право на спеціальний видрук». Члени МВФ можуть використовувати цю валюту для міжнародних переказів. До структури МВФ входять: Рада управлін-

ців (її членів кожна держава призначає окремо), адміністратори та генеральний директор.

Нині основні функції МВФ визначені як нагляд за стабілізацією міжнародної монетарної системи та здійснення моніторингу світових валют. Фонд також підтримує упорядковану систему платіжних надходжень між країнами, що мають різні валюти.

В Україні працює постійне представництво Міжнародного валютного фонду. Телефон місії – (380 44 490 7007), канцелярія знаходиться за адресою: 01021, вул. Інститутська, 24/7, офіси 6, 8. Співпраця відбувається з 1995 року. За цей час Україна отримала численні кредити за програмою стенд-бай, і це кредитування від початку є причиною великої політичної незгоди між лівими партіями (комуністи, соціалісти, прогресивні соціалісти та ін.) та правими політичними силами (блок «Наша Україна», ПРП, блок Костенко-Плюща та ін.). Праві проліберальні політики вважають співпрацю з МВФ позитивним фактором для розвитку української економіки, натомість ліві часто критикують «нову залежність», яка створюється кредитами цієї структури.

Тема діяльності МВФ не лише в Україні, але й в інших державах світу однозначно є важливою для журналістського осмислення. Це можуть бути як інформаційні матеріали про діяльність місій МВФ, котрі час від часу відвідують Україну, фахова обробка офіційних заяв Фонду, повідомлення про висновки, прогнози, оцінки, що оприлюднює стосовно України МВФ, а також аналітичні матеріали про наслідки співпраці з міжнародною структурою.

Основне питання для висвітлення в Україні – до якої міри варто працювати з МВФ, які типи кредитів є вигідними для України, під що вони реально видаються, і який кінцевий результат має бути отриманий в ході реалізації кредитних програм. Варто дізнатися, чи йде основна маса коштів в Україну, адже МВФ часто дорікають, що його кредити розподіляються між іноземними радниками і по суті кредитують західні економіки, натомість породжують кабальне становище реально бідних країн, які ці кредити ще й мають видавати. Все це теми для детального розгляду і їх фахова викладка може мати істотний вплив на політику уряду у цій сфері, адже дозволить відповідно сформувану суспільну думку про рівень співпраці з міжнародними фінансовими інституціями.

Електронна адреса Фонду та матеріали про співпрацю з українським урядом можна знайти за цією адресою: <http://www.imf.org>

Світові ринки сировини, світова енергетика

Питання сировинної залежності, і зокрема нафтової та газової залежності, є провідним у забезпеченні реального суверенітету будь-якої держави. Крім носіїв енергії, стратегічно важливими для економік світу є чорні, кольорові та цінні метали, а також – базові харчові продукти: зерно, цукор, м'ясо. Перспективним для кожної держави вважається постійно зменшувати експорт з власної території необробленої сировини та збільшувати частку готової, бажано високотехнологічної експортної продукції.

Положення України на світовому ринку сировини визначається її експортним потенціалом та імпортними безумовними потребами. Україна продає за кордон метали, вугілля, харчові продукти, і останнім часом по цих темах відбувається багато подій, як з точки зору відповідності стандартам Світової організації торгівлі, так і в контексті російсько-українських відносин. Стосовно стратегічного експорту, Україна на 100% залежить від російського палива під атомну енергетику, на 70% залежить від імпорту газу з Росії та Туркменістану, а також більш ніж на 50% залежить від імпорту російської нафти. Така енергетична залежність визначає політичні відносини не лише з Росією, але й з іншими країнами, що залежать або від російських нафти та газу, що транспортуються по українській території, або потенційно могли б допомогти Україні знизити енергетичну залежність від Росії.

За стандартами Європейського Союзу, критичною вважається залежність на 30% від одного постачальника енергії. Цим критеріям, щоправда, не відповідають нові члени ЄС Польща, Чехія та Литва, котрі залежать від Росії набагато більше і працюють нині над численними проектами, скерованими на зменшення такої залежності. Публікації на теми ринків енергії, ринків металів, інших важливих для української держави ринків сировини є стратегічно важливими для тих мас-медіа, які претендують на нішу якісної преси.

Важливо вміти ставити проблему в міжнародний контекст: розумітися, наприклад, на схемах постачання тих же нафти й газу до таких країн, як Сполучені Штати, Велика Британія, Японія, Китай, Індія, досліджувати, як інші держави без потужних родовищ нафти й газу забезпечують себе паливом та компенсують брак власної сировини.

Для прикладу, Китай, який видобуває лише одну третину від потрібної країни нафти, навіть вживає термін «нафтова дипломатія». Ця дипломатія передбачає розвиток відносин із країнами-виробниками (Нігерією, Саудівською Аравією, Алжиром, Кенією, але також із Казахстаном та Азербайджаном.

Політична роль багатонаціональних підприємств

У попередніх параграфах ми вже коротко згадували про нову політичну роль, яку в останні десятиліття набувають потужні багатонаціональні підприємства. Додамо нині, що такі фірми, що організують свою працю справді в світовому форматі, будують роботу на дуже інтенсивному обміні технологіями та продуктами всередині фірми, і за оцінками Всесвітнього банку, нині філіали великих корпорацій продають за кордоном більше товарів, ніж на території країни (найчастіше західної), де підприємство було засновано. Відповідно, ці фірми прагнуть виготовляти максимально уніфіковану продукцію, яку можна продавати скрізь у світі.

Перші роки XXI століття примітні тим, що філіали багатонаціональних підприємств за кордоном стали характеризуватися набагато активнішим розвитком, ніж на «материнській території», через різницю у вартості праці. За рахунок дешевої робочої сили в бідних країнах такі фірми забезпечують високі прибутки акціонерам та керівництву (як правило, це громадяни західних країн), проте системно зменшують винаймання на роботу працівників у західних країнах, чим підсилюють безробіття на Заході. Звідси – критика з боку преси та політиків на адресу таких багатонаціональних підприємств, звідси ж – можливість впливу на політику тих країн, де розташовані філіали багатонаціональних підприємств без жорсткого підпорядкування національним інтересам відповідної країни.

Оскільки мінімальна заробітна платня залишається в Україні дуже низькою (за стандартом 2006 року – 290 гривень), багатонаціональні підприємства активно відкривають філіали на українській території. Отже, для журналістів це важливий та неоднозначний феномен дослідження. З одного боку, ці підприємства створюють нові робочі місця, залучають потрібні економічні інвестиції, але з іншого – українська держава та громадськість не мають прямого впливу на їхню діяльність, що ускладнює контроль за дотриманням екологічних стандартів виробництва, за технікою безпеки тощо. Існує також можливість прямого та непрямого підкупу місцевої влади в регіонах, де працюють відповідні фірми, аби мати спокій із різноманітними контролями щодо шкідливості виробництва тощо. Вплинути на раду акціонерів таких фірм, змусити її відреагувати на критичний запит не є просто. Тож тема тим більше потребує гарного експертного вивчення й громадського осмислення.

Світова організація торгівлі та сѣнс членства в нїй

Світова організація торгівлі (СОТ) створена членами ГАТТ (Генеральної агенції з тарифів та торгівлі) за результатами переговорів Уругвайського раунду (1986-94). Штаб-квартира організації в Женеві, офіційно зареєстрована вона 1 січня 1995 р. СОТ покликана регулювати торговельно-політичні відносини учасників Організації.

Станом на 2006 рік організація нараховує 145 членів, і Україна здійснює активні переговори для вступу до цієї структури. Бюджет СОТ – 134 млн. швейцарських франків (приблизно 90 млн. доларів США). Штат секретаріату – 500 співробітників.

Угода про заснування СОТ передбачає створення постійно діючого форуму країн-членів для врегулювання проблем, які впливають на їхні багатосторонні торговельні відносини, і контролю за реалізацією угод і домовленостей Уругвайського раунду. СОТ функціонує багато в чому так само, як і ГАТТ, але при цьому здійснює контроль за більш широким спектром торговельних угод (включаючи торгівлю послугами і питання торговельних аспектів прав інтелектуальної власності) і має значно більші повноваження у зв'язку з удосконалюванням процедур прийняття рішень і їхнього виконання членами організації. Невід'ємною частиною СОТ є унікальний механізм врегулювання торговельних суперечок.

Основними принципами і правилами ГАТТ/СОТ є:

- торгівля без дискримінації, тобто взаємне надання режиму найбільшого сприяння (РНС) у торгівлі та взаємне надання національного режиму товарам і послугам іноземного походження;
- регулювання торгівлі переважно тарифними методами;
- відмова від використання кількісних і інших обмежень;
- транспарентність торговельної політики;
- врегулювання торговельних суперечок шляхом консультацій, переговорів і т.д.

Можливий вступ України обговорювався з 2000 року, переговори почалися з 1997, але не зовсім вдало. Були надії на вступ після помаранчевої революції, але надії не справдилися. Чому?

- Економіка України не в найкращому стані, деякі її галузі без реформи матимуть серйозні проблеми, тому певні сили лобювали гальмування переговорів. Згідно з даними Міністерства економіки України на кінець 2005 року, 90% роботи з підготовки до вступу станом на лютий 2006 року було зроблено.
- Умова вступу до СОТ будь-якої країни – приведення законодавства у відповідність до стандартів організації. Україна лише в 2005 році ухвалила пакет «гармонізаційних» законів. Станом на липень 2006, бракує закону про

поступове зменшення мита на експорт чорного брухту (компроміс з інтересами США) та бракує закону, який скасовує заборону на експорт брухту кольорових металів. Також проблемні моменти щодо вступу України до організації – стан її сільського господарства, малопотужність заводів, що працюють на цукрову індустрію, а також загальна конкурентоспроможність українських підприємств.

Найважливішими функціями СОТ є:

- контроль за виконанням угод і домовленостей пакета документів Уругвайського раунду;
- проведення багатосторонніх торговельних переговорів і консультацій між зацікавленими країнами-членами;
- врегулювання торговельних суперечок; огляд національної торговельної політики країн-членів;
- технічне сприяння державам, що розвиваються, з питань, що стосуються компетенції СОТ;
- співробітництво з міжнародними спеціалізованими організаціями.

Чим вигідний конкретно Україні вступ до СОТ?

- відкриваються нові ринки збуту;
- відбувається уніфікація квот та пільг (наприклад, мають зникнути квоти на поставки українського металу до країн ЄС);
- відкриваються можливості справедливих антидемпінгових розслідувань,
- здобуваються гарантії проти торговельної дискримінації (вигідно і експортерам, і імпортерам)
- відкриваються можливості вигідного експорту української продукції за кордон навзаєм до того, що Україна вже давно відкрила свої ринки для широкого імпорту з-за кордону.

До робочої групи по розгляду заявки України входять 40 країн. Якщо Україні вдасться вступити до СОТ раніше Росії, це буде вигідно тим, що припаде менше узгоджень на одного члена організації (все вирішує консенсус). Зважаючи на конфліктні відносини України та Росії стосовно експорту українських молока та м'яса тощо, узгодження з Росією, вже з політичних міркувань, може забрати справді багато часу.

Пакет документів Уругвайського раунду не є догмою, у рамках СОТ постійно йде робота з удосконалювання угод з урахуванням практичного досвіду їхньої імплементації і тенденцій розвитку світової торгівлі. СОТ постійно вдосконалюється, під її юрисдикцію регулярно потрапляють нові актуальні питання.

Вищим органом СОТ є Конференція міністрів, що поєднує представників усіх учасників організації. Сесії конференції проходять не рідше

одного разу на два роки, на них обговорюються і приймаються рішення щодо принципових питань, пов'язаних з пакетом угод Уругвайського раунду.

Перша конференція відбулася в грудні 1996 р. у Сінгапурі, на ній, зокрема, було прийнято Угоду про лібералізацію торгівлі в галузі інформаційних технологій (ІТА). Друга – у травні 1998 р. у Женеві, де підводилися основні підсумки п'ятдесятилітньої діяльності ГАТТ/СОТ і було прийнято рішення про підготовку до нового раунду багатосторонніх торговельних переговорів (БТП).

Третя Міністерська конференція відбулася 30.11-03.12.1999 р. у Сіетлі (США) і була присвячена обговоренню імплементації країнами-членами організації угод Уругвайського раунду, а також формату нового раунду БТП. Планувалося почати переговори насамперед за «комплексним порядком денним» (сільське господарство, торгівля послугами), а також підготувати рекомендації з перспектив діяльності СОТ з урахуванням рішень попередніх конференцій, у т.ч. можливого включення в майбутні переговори нових сфер.

Останній раунд переговорів у рамках СОТ відбувся в місті Гонконг у грудні 2005. Чотири провідні теми, що обговорювалися:

- скасування субсидій на те чи інше виробництво (США вимагають, щоб ЄС скасував допомогу на сільське виробництво, бо ця допомога спотворює реальну ціну на сільгосппродукцію; навзаєм ЄС хотів би, щоб США скасували привілеї на закупівлю бавовни американського виробництва американським підприємствам та ін)
- митні спрощення;
- лібералізація сфери послуг у країнах-членах;
- допомога по розвитку найбідніших країн світу (49) – можливо, їм скасують мито на ввіз їхньої продукції під час наступного раунду.

Тема вступу України до СОТ є стабільним елементом політичної боротьби в Україні останні кілька років. Комуністи, котрі втратили свій реальний вплив на події лише після парламентських виборів 2006 року, системно гальмують вступ до цієї організації. Інші ультраліві сили, такі, як Прогресивно-соціалістична партія Наталі Вітренко, також закликають не вступати до СОТ, аби «не потрапляти до пастки ліберальної економіки». Об'єктивно – Росія не зацікавлена, щоб Україна вступала до СОТ раніше за неї. Отже, тема має високу актуальність і варта системного відстежування з боку якісної преси не лише в площині зіткнення політичних інтересів різних партій та груп впливу, але й з точки зору наслідків для вітчизняної торгівлі та індустрії.

Статус країни з ринковою економікою

Україна набула статусу держави з ринковою економікою в грудні 2005 року. Статус цей надається Радою Міністрів Європейського Союзу і дозволяє кращі умови економічної співпраці з високорозвиненими державами світу. Цей статус також полегшує надходження іноземних інвестицій до України, оскільки зобов'язує останню до певних гарантій та прозорості, а також передбачає механізми контролю та інформаційного обміну щодо економічних процесів, які відбуваються в країні. Статус країни з ринковою економікою також передбачає високий рівень розвитку банківської інфраструктури, наявність цивілізованого механізму банкрутства, невтручання з боку держави до процесу ціноутворення тощо.

У березні 2006 року США також надали Україні аналогічний статус. Водночас було підписано закон США про скасування поправки Джексона-Веніка для України, що в 1974 році запровадили проти СРСР як проти держави, котра перешкоджає імміграції своїх громадян за кордон.

Ця поправка автоматично збереглася у відносинах з усіма державами, котрі утворилися після розпаду СРСР. Вона серйозно ускладнювала здобуття кредитів, процеси експорту та імпорту. Щороку з моменту набуття Україною незалежності американський парламент призупиняв дію поправки, але не скасовував її остаточно.

Нові рамкові умови розвитку економіки, що з'явилися після помаранчевої революції, є важливим матеріалом журналістського аналізу. Як реально статус держави з ринковою економікою вплинув на експорт та імпорт, як і чому змінилися показники, які системні наслідки набуття нового політичного та економічного іміджу? Все це теми для можливих актуальних аналітичних статей, інтерв'ю з експертами, розслідувань на економічну тему.

Політичне значення прямих іноземних інвестицій

Присутність іноземного капіталу в країні автоматично тягне за собою всю інфраструктуру захисту вкладених коштів, від правничої підтримки до дипломатичної, якщо йдеться про співпрацю в стратегічно важливих галузях економіки. З цієї точки зору боротьба, наприклад, за український ринок виробництва атомної енергії (за постачання палива на АЕС, за видобуток урану та спільне з Україною виробництво напівзбагаченого урану мають чіткий політичний сенс. Подальша монопольна присутність на цьому ринку Росії означає фіксацію жорсткої економічної (а

відтак і політичної) залежності Києва від Москви. Залучення американських, французьких, британських чи німецьких фірм запроваджує диверсифікацію в царині виробництва енергії та відповідно – більшу політичну свободу України.

Висока присутність капіталу тієї чи іншої країни означає очевидну політичну зацікавленість до держави, в економіку якої вкладаються гроші.

Але фактор невеликих приватних інвестицій не варто переоцінювати. Міжнароднику-початківцю важливо напрацювати за допомогою консультантів-фахівців відчуття пропорції, аби адекватно оцінювати сенс кожної конкретної інвестиції з-за кордону.

Часто візити за кордон високих посадових осіб завершуються обіцянками інвестицій, або проголошенням майбутнього проекту на певну суму коштів. У таких випадках також доречно обережність. Про інвестицію як факт слід писати ствердно лише після того, як угода буде (якщо буде!) насправді підписана, а проект стане до дії.

Оцінюючи наслідки інвестицій, варто пам'ятати, що кошти самі по собі не є панацеєю. Важливо розпитати фахівців, чи доцільний проект сам по собі, на який час розрахований, наскільки в ньому дотримано українські інтереси. Чи існували в даному проекті альтернативні можливості співпраці з іншими країнами? Якщо так, то на яких умовах? Наскільки обраний проект є справді оптимальним у ситуації, що склалася? Провідне правило під час написання матеріалів на ці теми: все перевіряти й піддавати сумнівам.

7. Міжнародна екологічна проблематика

Екологія в контексті міжнародної політики ще не стала однією з провідних тем серйозних українських часописів. Виняток становить неминуча для України чорнобильська тема, але й вона часто подається під кутом місцевих наслідків, медичної проблематики, а не в контексті міжнародних політичних процесів. Причин недостатнього розвитку теми декілька:

- тема екології децю академічна, «невидовищна»,
- справжніх фахівців, котрі здатні читабельно писати про складні та часто невеселі речі, навіть на рівні цілої держави дуже небагато,
- ще менше спеціалістів поєднують глибокі знання екологічної проблематики та міжнародної політики, аби писати вправно про проблеми планетарного характеру.

Поза тим, світова преса приділяє цій темі чимало місця та уваги з однієї прагматичної причини. Боротьба з глобальним потеплінням стає дедалі гострішою глобальною проблемою, бо стосується насправді всіх – від президента до прибиральниці, незалежно від країни та континенту. Втрати вже є великі, тенденції – більш ніж тривожні, тож усвідомлення близької або, принаймні, імовірної катастрофи помалу відбувається. Проте шляхів запобігання катастрофі досі не знайдено, і дипломатія демонструє радше серію провалів та невдач, ніж реалістичних пропозицій до покращення ситуації на планеті.

Добровільне скорочення викидів до атмосфери шкідливих газів, до якого закликав Міжнародний протокол, підписаний в Кіото 156-ма країнами, виявився політичною утопією і не був підтриманий, зокрема Сполученими Штатами. Цей протокол визначав кроки зі зменшення викидів парникових газів до атмосфери включно до 2012 року, запроваджуючи екологічно чисті технології. Проте – і на цьому наголошують незгодні з протоколом держави (зокрема, США та Австралія) – технологічно чисті технології є досить дорогими для економіки. Політики не мають достатньо важелів впливу на потужний бізнес, аби нав'язати йому ці збитки, що можуть супроводжуватися зменшенням робочих місць та збільшенням безробіття.

Поза тим Кіотський протокол набув чинності в лютому 2006. Україна є підписантом протоколу, на рівні дипломатії та уряду вона погодилася з логікою документа – постійно зменшувати викиди, відповідно до встановлених квот. Зокрема, Україна зобов'язалася не перевищувати по викидах власні показники 1990 року.

На останній міжнародній конференції стосовно кліматичних змін в Сідней (Австралія) США децю переглянули позиції та пообіцяли вкласти близько 50 мільйонів доларів у наступні 5 років у боротьбу із потеплінням та, зокрема, у розвиток енергетично містких технологій. Нині США, Японія, Австралія, Китай, Індія є одними з найбільших забруднювачів планети. Сполучені Штати, які є найактивнішими критиками Кіотського протоколу, відстоюють концепцію високих технологій усупереч запропонованим Кіото квотам.

Важливо, аби журналісти, які пишуть на міжнародні теми, розбиралися в етапах переговорів щодо боротьби з потеплінням на планеті, орієнтувалися в аргументації країн і науковців та вміли це дохідливо доносити до відома читача. Бо читачеві варто знати: якщо не буде вжито термінових заходів за тією або іншою концепцією через десять років, можливо, буде пізно зарадити планетарній катастрофі.

8. Висвітлення життя інших країн

Світ стає дедалі більше взаємозалежним і тому видається тіснішим та меншим. Цей оптичний ефект знаходить своє вираження передовсім у інтернет-журналістиці, яка в он-лайн режимі відстежує та аналізує події в цілому світі. Газетна та журнальна журналістика, аби тримати конкуренцію з інформаційними сайтами, мусить підтягуватися під цей стандарт і також фахово реагувати на провідні події в світі. Врешті, дуже часто події за кордоном дозволяють краще зрозуміти процеси в своїй власній державі.

Для української якісної преси аналіз зарубіжних подій не у форматі прямих взаємин з Україною – відносно нова професійна вправа. Аби вправно опанувати техніку аналізу процесів за кордоном, пропонуємо ознайомитись із деякими напрацюваннями західної та зокрема французької журналістики. Сподіваємось, що методи аналізу зарубіжного життя, які традиційно використовує французька газетна журналістика, стануть вам у нагоді.

Вибори в іншій країні

Вибори в тій чи іншій країні завжди є нагодою розповісти про цю державу, проаналізувати її економічний та політичний потенціал на предмет імовірної відповідності українським інтересам, зрозуміти реальну роль цієї країни в своєму регіоні та в світі. Проте, чужі вибори є досить складною темою в тому сенсі, що не впливають на пряму на українське життя. Як виписати такий текст читабельно? Існує декілька пояснювальних моделей, що дозволяють наблизити до національного читача чужі реалії та проблеми.

Найуживаніша модель – *порівняльний аналіз*. Чужі проблеми найпростіше пояснити через подібні власні проблеми. Наприклад, конкретно під час виборів традиційно виявляють себе певні універсальні тенденції, а саме:

- *організовані на гроші влади (або заможної опозиції) мітинги з платною участю «протестуючих»;*
- *при очевидній втомі населення від влади – відсутність харизматичних особистостей у лавах опозиції, здатних не лише повести за собою невдоволені маси, а й виконати пізніше свої передвиборчі обіцянки;*
- *перевага кандидатам від влади, яку надають мас-медіа, та недостатність інформації про опозиційних кандидатів;*
- *під час президентських виборів у країнах з сильною президентською вертикаллю – питання наступника президента, що відбув при владі передбачену конституцією кількість президентських мандатів;*

- *підробка виборчих списків, «датованих» мертвими душами;*
- *фактор вулиці та інших акцій протесту.*

Чужі реалії найлегше роз'яснити через ті поняття, які добре зрозумілі вітчизняній аудиторії. Порівняльність за застосування такого методу є вигідною ще й тим, що дозволяє побачити в іншому світі власні політичні реалії, зрозуміти їх глибше, а в деяких випадках навіть зрозуміти методику ефективною протидії тим чи іншим явищам.

Другий спосіб аналізувати вибори за кордоном – це *опис за принципом парадоксів*. Цей метод журналістського аналізу, навпаки, запрошує звертати увагу лише на ті явища та факти, яких не знає вітчизняна практика, які видаються дивними, вражаючими, парадоксальними.

Кожні вибори можна висвітлювати з застосуванням обох методів. Пояснимо це на прикладі.

Розглянемо парламентські вибори в Єгипті, які відбулися в грудні 2005 року. Влада повністю заблокувала доступ до підконтрольної преси Братам Мусульманам - формально забороненої організації, якій насправді не перешкоджають здійснювати свою діяльність. У результаті протестний електорат забезпечив Братам Мусульманам 20 % крісел у парламенті.

Колеги з провідних французьких часописів, отже, подавали цю тему і через парадоксальний для французів кут недопуску опозиційних сил до мас-медіа, і через актуальний для сучасної Франції, але зрозумілий, порівняльний підхід: через призму мусульманських проблем та інтересів. Якщо б ми розглядали ті ж єгипетські вибори в контексті інтересів українського читача, то, навпаки, парадоксальний метод полягав би у аналізі мусульманського впливу. Проте, параметр недопуску опозиції до провідних ЗМІ зрозумілий кожному українцю з практики адміністрації колишнього президента Кучми. Отже, аналіз подій за цим параметром спонукав би до використання порівняльної методики висвітлення виборів.

Впливові політики світового масштабу

Інтерв'ю з впливовими політиками, знаними в цілому світі, є визначним елементом престижу друкованої преси. Поза тим, крім прямого інтерв'ю, яке не завжди вдається взяти, можливі інші жанри, котрі потребують більшої роботи з бекграундом і кращого володіння пером, але які також можуть надати безліч цікавої інформації про персону читачеві. Ці жанри – портрет, коментар та розслідування про особу.

Якщо питання згоди на інтерв'ю часто залежить не стільки від вправності журналіста, скільки від реноме та впливовості мас-медіа, для якого він працює, то решта перерахованих жанрів доступна кожному, хто вміє

за ними працювати. Не почувайтеся у глухому куті, якщо отримали відмову на інтерв'ю із Генеральним Секретарем ООН, про нього можна написати безліч цікавого, вдаючися до численних інформаційних джерел. Уміло виписаний портрет може виявитися набагато читабельнішим за сухе інтерв'ю, отримане в форматі відповідей на письмові запитання через прес-секретаря.

Проте, працюючи над портретом або над розслідуванням, не обмежуйтеся простою компіляцією доступних через інтернет джерел та чужих статей: поспілкуйтеся з експертами, дипломатами, політиками. Навіть у режимі «оф-рекордз» вони можуть допомогти вам зрозуміти та розповісти читачеві різні важливі моменти, які не знайти по «мертвих» (уже оприлюднених) джерелах.

Акції протесту за кордоном

Видовищні страйки та багатомільйонні демонстрації протесту завжди привертають увагу до країни, котра переживає період гострої внутрішньої кризи. Жорстке протистояння інтересів, політичні конфронтації та компроміси, вибухи колективного гніву – все це дозволяє розповісти про чуже життя глибше та детальніше, ніж, наприклад, з нагоди виборів: скрізь у світі читацька аудиторія більше цікавиться бурхливими соціальними конфліктами, ніж періодами запланованої зміни влади.

Доречні жанри до висвітлення акцій протесту – репортаж, розслідування, коментар, аналітична стаття. Незалежно від формату подання тексту обов'язковою умовою для якісної журналістики є присутність журналіста на місці подій. Якщо, наприклад, про вибори можна написати невеликий авторський коментар без поїздки за кордон, але відштовхуючись від розуміння певної країни та накопиченої за попередні відрядження інформації, то акції протесту потребують власної присутності.

Попри будь-які прогнози, такі події, як, наприклад, тривалі загальнонаціональні страйки, завжди несуть у собі елемент непередбачуваного. Розповідати лише про побачене особисто, оприлюднювати тільки власноруч зібрані свідчення – це засадниче правило не має винятків, коли йдеться про масові акції протесту.

Зовнішня політика стосовно третіх країн, зовнішньополітичні пріоритети

Західна міжнародна журналістика приділяє чимало місця питанням практичної геополітики. А саме – досліджує, як розвиваються відносини між найвпливовішими країнами світу, як і завдяки чому зміцнюються нові

полюси впливу – Китай та Індія, які процеси відбуваються між західними державами та їхніми колишніми колоніями тощо.

Ці теми потребують аналітичного підходу, відповідних жанрів та обов'язково – певної професійної зрілості автора. Проте напрацьовувати відповідні знання, аби згодом бути здатними читабельно та вчасно подавати такі теми, варто зі студентських років. Вміти розрізняти виправдовувальну ідеологію від об'єктивної аргументації, бачити суперницькі конфлікти держав довкола ринків сировини та справжні причини таких конфліктів, розуміти тенденції стосунків багатих та бідних країн світу..

Без орієнтації в цьому загальному контексті неможливо реально визначити місце й перспективи України. Розвиток прогресу в світі постійно підганяє історію. Завдання фахових журналістів-міжнародників – встигати дохідливо роз'яснювати читачам, в якому напрямку та з якими перспективами рухає історія України та її мешканців і яким може бути місце нашої країни у глобальному світі.